O’ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O’RTA MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI

SAMARQAND DAVLAT UNIVERSITETI

JISMONIY MADANIYAT FAKULTETI

Jismoniy madaniyat va sportni o’qitish metodikasi kafedrasi

«TURIZM VA UNI O’QITISH USLUBIYATI» FANI BO’YICHA

Ma’ruzalar matni

Bakalavriat yo’nalishi «5112000»
jismoniy madaniyat

Tuzuvchi: o’qit. I.R.Turaqulov

Samarqand – 2012 yil

K I R I S H

Turizm va uni o’qitish metodikasi fanidan ta’lim tyexnologiyasining kontsyeptual asoslari.

Talabalarga bilim byerishda zamonaviy ta’lim tyexnologiyalarining ahamiyati to`g’risida so`z borganda Pryezidyentimiz I.A.Karimovning “O`quv jarayoniga yangi axborot va pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish, bolalarimizni komil insonlar etib tarbiyalashda jonbozlik ko`rsatadigan o`qituvchi va domlalarga e’tiborimizni yanada oshirish, qisqacha aytganda, ta’lim-tarbiya tizimini sifat jihatidan butunlay yangi bosqichga ko`tarish diqqatimiz markazida bo`lishi darkor” dyegan so`zlarini ta’kidlash o`rinlidir. Bu masala “Barkamol avlod yili” Davlat dasturida ham asosiy yo`nalishlardan biri sifatida e’tirof etilgan.

Majmuada kyeltirilgan ta’lim tyexnologiyalarining har biri o`zida o`quv mashg’ulotini o`tkazish shart-sharoiti to`g’risida axborot matyeriallarini, pyedagogik maqsad, vazifa va ko`zlangan natijalarni, o`quv mashg’ulotning ryejasi, o`qitishning usul va vositalarini mujassamlashtirgan. Shuningdyek, bu o`quv mashg’ulotining tyexnologik kartasini, ya’ni o`qituvchi va o`quvchining mazkur o`quv mashg’ulotida erishadigan maqsadi bo`yicha hamkorlikdagi faoliyatning bosqichma-bosqich ta’riflanishini ham o`z ichiga oladi.

Majmua tarkibi kirish, ta’lim tyexnologiyasining kontsyeptual asoslari, har bir mavzu bo`yicha ma’ruza va syeminar mashg’ulotlarida o`qitish tyexnologiyasidan iborat. Ma’lumotlar maksimal darajada umumlashtirilgan va tartibga solingan. Ularni o`zlashtirish va yodda saqlab qolishni kuchaytirish uchun jadval va chizmalardan foydalanilgan.

Majmuaning kontsyeptual asoslari qismida dastlab «Turizm va uni o’qitish metodikasi» fanining dolzarbligi va ahamiyati, mazkur o`quv fanining tarkibiy tuzilishi, o`qitishning usul va vositalarini tanlashda tayanilgan kontsyeptual fikrlar, kommunikatsiyalar, axborotlar byerilib, so`ngra loyihalashtirilgan, o`qitish tyexnologiyalari taqdim qilingan.

To`qqiz turdagi ma’ruza mashg’ulotlari: kirish, tyematik, muammoli, vizual–ma’ruza, binar ma’ruza, ma’ruza-munozara, hamkorlikdagi ma’ruza, avvaldan ryejalashtirilgan xatoli ma’ruza, sharhlovchi ma’ruza byerilgan.

Hozirgi kunda jahon tajribasidan ko`rinib turibdiki, ta’lim jarayoniga o`qitishning yangi, zamonaviy usul va vositlari kirib kyelmoqda va samarali foydalanilmoqda. Jumladan, jismoniy madaniyat fakultetida ham innovatsion va zamonaviy pyedagogik g’oyalar amalga oshirilmoqda: o`qituvchi bilim olishning yagona manbai bo`lib qolishi kyerak emas, balki talabalar mustaqil ishlash jarayonining tashkilotchisi, maslahatchisi, o`quv jarayonining myenyejyeri bo`lishi lozim. Ta’lim tyexnologiyasini ishlab chiqish asosida aynan shu g’oyalar yotadi.

1 – MA’RUZA.

KIRISH. TURIZM HAQIDA TUSHUNCHALAR VA ULARNING PAYDO BO’LISHI.

Fan: Turizm va uni o’qitish uslubikyati.

O’quv soati: 2 soat (ma’ruza).

O’quv mashg’ulotlari turi: ma’ruza; yangi mashg’ulotlarni mustahkamlash va o’rganish.

Maruza rejasi:

1.Fan to’g’risida umumiy tushuncha.

2.Fanning maqsadi va vazifalari.

3.Turizmning rivojlanish tarixi.

4.Turizm turlari.

Fanning nazariy (ma’ruza) mashg’ulotlari mazmuni va maqsadi.

Turizm turlari tarixi, rivojlanish bosqichlari
va pyedagogik ahamiyati

O`zbyekistonda turizmning rivojlanish tarixi. Rivojlanish bosqichlari.
Turizmni rivojlantirishga oid diryektiv hujjatlar.
Mashhur turistik marshrutlar.

Turizm turlarini bolaning yoshiga mos holda tanlash va o`tkazish

Turizm turlari: umumta’lim maktabi, o`rta maxsus kasb – hunar ta’lim muassasalari o`quvchilari, talabalari bilan turistik sayohatlarni ryejalashtirish va tashkil qilishning o`ziga xos xususiyatlari. Har bir sayrning rivojlanish bosqichlari va tarbiyaviy ahamiyati.

Turizm turlarini bolaning yoshiga mos holda tanlash va o`tkazish. O`quvchi va talabalarning yosh xususiyatlarini va jinsini hisobga olgan holda kichik, o`rta va katta mye’yordagi harakatlar, jismoniy mashqlarga taalluqli elyemyentlar mazmuni, tavsifi, tahlili.

O’qitish texnalogiyasi:

- O’qitish usullari: ma’ruza, instruktash, aqliy hujum.
- O’qitish shakllari: frontal, jamoaviy.
- O’qitish vositalari: ma’ruza matni, turizm jihozlar, jadvallar.

- O’qitish sharoitlari: auditoriya.
- Baholash va monitoring: og’zaki savol- javob, so’rov.

Pedagogik masalalar:

- Fanning masalalariva uning o’quv fanlar sistemasidagi o’rni va roli bilan tanishtirish ;
- O’quv faning tuzulmasi va tavsiya etilgan o’quv-metodik adabiyotlarni tasvirlash;
- Fan sohasidagi metodik va tashkiliy xususiyatlarini ochib berish, baholash shakli va muddatlari;
- Fan ma’ruzasi paytida o’qitish jarayonini tashkil qilishning umumiy bosqichlarini harakterlab berish va umumiy sxemasini tushuntirish;
- O’qitish texnalaogiyasini prerspektivasini harakterlab berish;

O’quv faoliyati natijalari:

- Fan ma’ruzasi masalalari, maqsadlari va nomlari shakllanadi;
- Fan sohasida metodik va tshkiliy xususiyatlari hamda baholash shakli va muddatlari aytiladi;
- Fan ma’ruzasida o’qitish jarayonini tashkil qilishniong umumiy sxemasini kengaytirib harakterlab beradi;
- Fanning asosiy tariflarini beradi;
- Nazariy bilimlarni to’liqligi, sistemaleligi va harakterliligini ochib beradi;
- Amaliy mashg’ulotlarni bajarishda o’rganilgan iboralar bilan ishlay oladi.

MA’RUZA MASHG’ULOTLARI UCHUN XRONOLOGIK KARTA

1-etap. O’quv mashg’ulotiga kirish (15 daqiqa)

a*) o’qituvchining faoliyati*: tayyorgarlikni tekshirish (konspektni mavjudligi, ishonchililik va aniqlik , davomat); kerakli materiallarni tarqatish (konspekt mavjudligi, tarqatma materialar); ma’ruza mavzusi va maqsadini aytish; o’quv mashg’ulotini rejasi; tayanch iboralar hamda adabiyotlar ruyxati bilan tanishtirish. Reyting nazorat tizimi va utkaziladigan J.B.,OB lar mezonlari bilan tanishtirish.

B*) talaba faoliyati*; o’quv joyini tayyorlash (talabalar soni, tashqi kurinishi, o’quv materiallari, va jihozlar), ma’ruza mavzusi va maqsadi bilan tanishish, o’quv materiallarini qabul qilishga tayyorlanish.

B) *O’tkaziladigan metodlar, shakllar,usullar*; instruktaj, frontal surov,

topshiriqlar, mustaqil topshiriqlar, tarqatma kartochkalar.

2-etap. Asosiy qism (55 daqiqa)

A) *O'qituvchining faoliyati*; mavzuga kirish, ushbu mavzu bilan bog'liq bo'lgan oldingi mavzularni yodga olish, ma'ruza matnini tarqatish va mavzu bilan tanishishni tavsiya etish hamda belgilash, birinchi reja buyicha ma'ruza o'qish, diktovat qilish va qo'shimcha materiallarga tushuncha berish, slayidlarni namoiyish etish va tushuntirish, tushunmagan savollarga aniqlik kiritish va javob berish. (barcha savolnomalar xudi shunday tashkil etilishi lozim).

B*) talaba faoliyati*; yangi mavzu bilan bog'liq bo'lgan oldingi mavzular bo'yicha bilimni mustaxkamlash, ma'ruzani diqqat bilan eshitish va yozib borish, har bir tayanch iboralarni aytish va yozib borish, savollar berish, muxokama etish.

B) *metodlar, shakllar, usullar*; frontal surov, alohida, blis- surov.

3-etap. Xulosa. (10 daqiqa).

A) *O'qituvchi faoliyati*; mavzu buyicha xulosa qilish, talabalar diqqatini mavzuga jalb etish, bajarilgan ishning muhimligini isbotlab berish, alohida talabalarni baholash,va rahbatlantirish, mavzuni maqsadga erishganligini tahlil etish, mustaqil ish uchun topshiriqlar berish.

B*) talaba faoliyati*; mavzuni tahlil etish, olingan tajriba va kunikma, texnologik bilimlarni mustaqil qo'llay bilish, o'z-o'zini baholay bilish, yo'l qo'yilgan xatolarni aniqlay bili shva tahlil etish, mustaqil topshiriqlarni bajarish.

B*) metodlar, shakllar, usullar*. Guruhlarda o'zaro ishlash, topshiriq kartochkalarni tahlil etish va x.z.

1 – MA'RUZA MATNI.

KIRISH. TURIZM HAQIDA TUSHUNCHALAR VA ULARNING PAYDO BO'LISHI.

REJA:

1.Fan to'g'risida umumiy tushuncha.

2.Fanning maqsadi va vazifalari.

Z.Turizmning rivojlanish tarixi.

4.Turizm turlari.

Tayanch iboralar:

Sayr-sayohat, rivojlanish tarixi, dam olish, o’lkani, o’rganish, texnika, taktika, maqsad, ulug’ allomalar, sayr-sayohat to’g’risida, mustaqillik davrida.

Turizm (sayohat) dam olish, xordiq chiqarish, o’lkani o’rganish, chet mamlakatlarga sayoqat qilish haqkdagi fandir.

Turizmda qo’llaniladigan turli xil jismoniy mashqlar, ularni tashkil qilishning shakl va usullari axolini, ayniqsa, o’quvchi yoshlarni jismoniy va ma’naviy kamolotini tarbiyalashda muhim omillaridan biri hisoblanadi. Shuning uchun hukumatimiz tomonidan qabul qilinayotgan «Jismoniy tarbiya va sport to’g’risida» (1992 y. 14 yanvar), «Ta’lim to’g’risida» (1997 y. 29 avgust), «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi » kabi chiqarilayotgan qonunlar yosh avlodni ma’naviy, jismoniy kamolotini oshirishga qaratilgan.

Turizmning boshlang’ich tushunchalari, ya’ni turistik poxodlar, sayohatlar, turistik texnika, turistik taktika, turizmni o’rganish, turistik tayyorgarlik, sportcha chamalab topish va x.k.

Turizm so’zi lotin tilidan olingan bo’lib, u aylana bo’ylab harakat qilish - degan ma’noni bildiradi. Keng ma’noda buni kishilarni xayotda harakatda bo’lishlari tushuniladi. Shuningdek, turizm «tur» (belgi) o’rnatish, ya’ni tog’ adirlar, uzoq masofalarga sayohat qilish, so’nggi manzilga belgi ko’yish yoki cho’qqiga chikqanligini bildirish uchun biron bir belgi (yozuv, byust, haykal va x,.k) qoldirishni bildiriladi.

Turistik poxodlarda sportcha chamalab topish, voleybol, yengil atletika va xalq milliy o’yinlaridan keng foydalaniladi. Turizmning texnik tushunchalari poxodga tayyorgarlik shartlari, yuriщ, to’siqlardan o’tish, turistik jixrzlaridan foydalanish, turistik turmush sharoitlarini bilish va ulardan foydalanish keng tushuniladi. Turistik taktika tushunchasi esa kompas, karta, sxema va boshqa asboblar xamda tibbiy sharoit vositalari orqali turistik poxod, slyot, sayohatlarga qo’yiladigan maqsad va vazifalarga erishish, topshiriklarni ado etish demakdir.

Turizm fanining maqsadi va vazifalari

Turizm fani jismoniy tarbiyaning tarkibiy qismi xisoblanib, u ham yosh avlodni jismonan baquvvat, xar tomonlama yetuk kishilar etib tarbiyalashga qaratilgan.

Turizm fani ilmiy, nazariy o’quv predmeti xisoblanadi. Chunki, turistik poxodlar, amaliy mashg’ulotlar, slyotlar turli musobaqalar jarayonida ilmiy tadqiqot ishlarini tashkil qilishga asos yaratadi. Bunda turizm bilan shug’ullanuvchilarning jismoniy tayyorgarligi, ularning faolligi, fikr doiralari, xarakat malakalarining rivojlanish sharoitlari eksperement yo’li bilan o’rganiladi.

Turizm fanining asosiy maksad va vazifalari qo’yidagilardan iborat:

1) Bo’lajak mutaxasis kadrlarni turizmning forma va metodlari bilan qurollantirish;
2) Oliy o’quv yurtlari, akademik lisey va kasb hunar kollejlari, umumta’lim maktablari, bolalar muassasalari, ishlab chiqarish korxonalari va mahallalarda turistik ish formalarini tashkil etish;
3) Programmadagi barcha materiallarni qurollantirish;

4) Nazariy, amaliy mashg'ulotlar va turistik poxodlarda talabalarni jismoniy chiniqtirish, turistik talablarni bajarishlar turizmning asosiy vazifalaridan xisoblanadi. Turizmning asosiy maqsadi:

Sayr-sayohat yoshlarda Vatanga bo'lgan muhabbatni, mehnat sevarlikni, tabiatga ongli munosabatda bo'lishni va o'zaro hamkorlikni tarbiyalashda myhim omillardan biri xisoblanadi. Masalan: Yoshlarni tabiatimizning eng go'zal joylariga (tog', qir, adir, tarixiy madaniy obidalar va x,k.) sayr - sayohatga yetaklasak, ular qalbida tabiatga, Vatanga va milliy qadriyatlarimizga bo'lgan tarbiyani shakllangiramiz.

Turizmning tarbiyaviy sog'lomlashtirish va ta'limiy ahamiyati

Tarbiya - yosh avlodni muayyan maqsad yo'lida har tomonlama o'stirish, uning mustaqillik ongini va xulq atvorini tarkib toptirish jarayonidir. Turizm jismoniy tarbiyaning ajralmas kismi sifatida sog'lomlashtirish va kompleks tarbiyani amalga oshirish vazifalarini bajaradi. Bu esa shaxsni har tomonlama kamol toptirishdan iborat.

Turizm aqliy tarbiya taraqqiyotiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Yoshlarning geografiya, biologiya, tarix, geologiya, ekonomika va boshqa fanlar bo'yicha olgan bilim va malakalarini oshiradi. Sayohatlar jarayonida axloqiy irodaviy sifatlar, sof vijdonlik, uyushqoqlik, jasurlik, burchni his qilish, o'zaro yordam va o'rtoqlik his-tuyg'ulari sinovdan o'tadi va chiniqadi. O'kuv yurtlari va ishlab chiqarish mehnat jarayonlarida harakter, ishonch tushunchalari umumiy ma'noda shakllansa, turistik. sayohatlar jarayonida ular amalda sinaladi. Turistik faoliyatlar jarayonida mehnat malakasi xam shakllanadi. Masalan turistlar butun sayohat davomida yuk ko'tarish, turli to'siklardan o'tish, kechalari tunash uchun joy tayyorlash, ovqat pishirish uchun joy tayyorlash, ovqat pishirish uchun o'tin to'plash va xakazolar.

Tegishli yuklarni (oziq-ovqat, palatka va x,k.) kutarish, palatkalar o'rnatish, navbatchilik qilish vazifalarini bajarishda ba'zi yoshlar o'ta yalqovlik qilishlari yoki ishni sifatsiz bajarib qo'yishlari mumkin. Turistik sayohat qonunlarida bularga aslo o'rin yo'q. Aksincha bunday xollarda faqat oddiy turistlargina emas, balki poxod rahbarlari ham faol ishtirok etishga majburdir. Demak, sayohatlarda tarbiyaviy ishlar asosiy o'rinni egallaydi. Bu esa poxod qatnashchilariga mehnatni sevish, birdamlik, o'zaro bir-birini hurmat qilish kabi xususiyatlarni mustaxdamlaydi.

Haqiqatdan ham hozirgi yoshlarni har tomonlama kamol toptirishda o'kuv yurtlari, mexnat jamoalari, ota-onalarn butun jamoatchilik olib boradigan tarbiyaning barcha turlari va vositalari, shuningdek, turizm va barcha sport turlarining roli kattadir. Ko'pchilik mutaxassislarning ilmiy tekshirishlariga qaraganda, keyingi paytlarda faol harakatning kamayishi natijasida idora xodimlari, akliy mehnat kishilari va boshqa sohalardagi kishilarda yurak, qon-tomir kasalliklari, nafas olish organlarida xastaliklar mavjud bo'layottani sezilmoqda. Bu xastaliklarni oldini olish uchun shifokorlarimiz doimo faol xarakat qilish lozimligini uqtirmoqdalar. Bunday harakatning asosiysi turizm bilan shug'ullanishdir.

Respublikamiz tabiati shunchalik go'zalki, u yurib charchamaydigan, ko'rib ko'z to'ymaydigan diyor. Chotqol, Chimyon, Shohimardon, Baxmal, Omonqo'ton tog'lari, Sirdaryo, Zarafshon vohalari dam olish, poxodlar uyushtirish, sog'liqni qayta tiklash va uni mustahhamligining sehrli davo vositalaridan hisoblanadi.

Turizmning rivojlanish tarixi

Turizmning insoniyat faoliyatida, oila turmush sharoiti va madaniyat xamda jismoniy kamolot yo'lidagi o'rni P.Ye.Passechniy, V.G.Fadeyev (1980 y), V.P. Morgunov (1978 y), I.P.Milonov (1969 y), K.I. Vaxliyev (1983 y), R. Abdumalikov, T. Xoldorov (1988 y) kabi bir qator olimlar va mutaxassislar tomonidan atroflicha o'rganilib chiqilgan. Ularning ta'kidlashlaricha, eramizdan oldingi VI asrlarda davlatlar, xalqlar o'rtasida savdo va madaniy aloqalar keng tarakkiy etgan. Shunga ko'ra, dastlabki sayohatchilar savdo ishlari bilan aloqador bo'lgan shaxslar ekanligi shubhasizdir. Ayniqsa, qadimgi Yunon, Arab davlatlari o'rtasida savdo-sotiq ishlari ancha rivojlanganligi bizga tarixdan ma'lum. "Tarix otasi" Gerodot birinchi sayyohlardan xisoblanadi. U o'zining tarixiy asarlarida qilgan sayohatlari to'g'risida eramizning 459 yilidayoq hikoya qilgan. Shuningdek, sayohatlarning shakllanishi va rivojlanishda qadimgi greklarning ham hissasi juda katta. Chunki, ular kadimgi Olimpiya o'yinlarini tomosha qilish maqsadida uzoq-uzoqlarda Olimp shaxarchasiga sayohat qilganlar. Bundan tashkari ular sog'likni "tiklash uchun "tilsimli davo" izlab tog', vodiy o'lkalarini kezib chiqishgan. Tarixiy manbalarga qaraganda, hatto Aleksandr Makedonskiy ham O'rta Osiyoga umrni uzaytiruvchi, insonni qayta yoshartiruvchi "tilsimli suv" qidirib kelgan.

Aristotel, Demokrat, Kvintilmon va boshqa mashxur faylasuflar o'z asarlarida tarbiya to'g'ririda gapirar ekanlar, odamlar, albatta, go'zal tabiat qo'ynida bo'lishlari, sayohat qilishlari zarurligini ta'kidlab o'tganlar.

Turizm O'rta Osiyoda ham qadimdan mavjud bo'lgan. Qadimiy ajdodlarimizning daryo, ko'l sohillarida, cho'lu biyobonlarda sayr qilishi, tog' cho'qkilariga chiqishi, ovchilik qilganlari haqida bizga ko'pgina tarixiy manbalar, xalq og'zaki ijodidan ma'lum.

Chunonchi, Maxmud Koshg'ariyning "Devonu lug'otit turk" asari, Abu Ali ibn Sino, Umar Hayyom, Ro'dakiy, Firdavsiy, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur va ko'pgina boshqa allomalarning asarlari, shuningdek, "Alpomish", "Kuntug'mish", "Intizor", "Rustamxon", " Ravshan" va boshqa xalq og'zaki ijodi manbalarida turizmning ilk debochalari o'z aksini topgan.

Alisher Navoiy sog'lom turmo'sh tarzini shakllantirish, kishi sog'ligini mustaxlamlash, dunyoqarashini kengaytirish, insoniy va axlokiy sifatlarini qaror toptirishda jismoniy mashqlar, o'yinlar turli harakatlar ayniqsa, sayohat qilish muhim ahamiyatga ega ekanligini aloxida ta'kidlab, jumladan, shunday yozadi: "Arzi soqin qaydovu sipexri davvor qayda, turobbi mutamakkin qaydavu, kavkabi sayyor qayda. Ul biri sukundin xeksorlar poyondozi bo'ldi. Va bu bori taxarrukdin sarafrozlar sarafrozi. (Tinch turgan yerning fazilati qayda, aylanuvchi osmonning afzalligi qayda. Bir joyda mahkam turgan tuproq qaydayu, sayr qilib yurgan yulduz qayda. O'lardan birinchisi harakatsiz turishidan xokisorlar oyog'i ostida, ikkinchisi esa xarakati tufayli yuqorilarning yuqorisi.) Cayohat ranju mashakqatga sabab, moya tovozu va adabdur. Sayohat (safar) kuron gudozu so'zdir va ul gudozu suv erning vujudi oltuniga iyor anduz (sayehat qilish ranju mashaqqatga sabab bo'lsa ham kamtarlik va adabning moyasi xisoblanadi. Sayohat quyishu yonishning o'chog'i va bu qo'yishu yonish er

kishining vujud oltinining o’lchovi). Safar vodiysida musofir (safar qiluvchi) oyog’iga dardu balo tikoni ko’p sanchilur, va lekin ul tikondin maqsud guli ochilur. Yul emg’oki (mehnati) shiddatidan badani ko’p tovshalur (ya’ni ezilur) ammo ko’ngli buzug’lug’lari yosolur (ketur) va ruxi ko’zgusi safo (tozalik) olur. Va har kishilar mamlakat orayishini va har bir manzilni osoyishini safar ahlidan sur va musofirdan ko’r. Safar qilmog’an orom faroxatin qayda bilsun va g’urbat chekmog’an kon rifoqayyatin (baxt farovonligini) ne nav’ ma’lum qilsun. Daryoni sokin (tinch) dur suyidin yutsa bo’lurmi? Va rud (daryo) ki mutaxarrik (xarakat kdluvchi) zur sulol (suv) tarkin tutsa bo’lurmi? Taxarruk (xarakat) ahliga hayotdin olardur va jamulat xayli (qotgan narsalar) tiriklik nishonasidan bexabar".

Shunday ekan, O’rta Osiyoda sayr - sayohat qadimdan rivojlanib, takomillashib kelmokda.

O’zbekiston mustaqillikka erishgandan so’ng, sayohatni rivojlantirish borasida ko’pgina ishlar amalga oshirilmokda. Jumladan, tarixiy madaniy obidalarni qaytadan ta’mirlash, tabiat va ekologiyani asrash kabi chora tadbirlar, ayniqsa, "O’zbekturizm" (1992 yil) tashkilotining tashkil topishi, sayr-sayohatni rivojlantirish va takomillashtirish uchun dastur ishlab chikdi.

Nazorat savollari:

1. Turizmning (sayohat) rivojlanish tarixi,
2. Turizm fanining tarbiyaviy ahamiyati.
3. Turizm fanining vazifalari.
4. Turizm fanining boshqa fanlar bilan aloqadorligi.
5. Ulug’ allomalarimizning sayohatga bo’lgan qarashlari.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O’zbekiston Respublikasining "Jismoniy tarbiya va sport to’g’risida", gi qonun. Toshkent 1992 yil.
2. O’zbekiston Respublikasining "Ta’lim to’grisida"gi qonuni. Toshkent 1997 yil
3. R.A. Abdumalikov, T. Xoldorov "Turizm". Toshkent "O’kituvchi" 1988 yil
4. Hasaniy M., S. Karimov "Navoyi davri tabobati" . Toshkent "Ibn Sino" nomli nashriyot 1991 yil 126-bet.
5. M.A. Verba, SM. Golisin, V.M. Kulikov, Ye.G. Ryabov "Maktabda turizm" Toshkent "O’qituvchi" 1990 yil.

2– MA’RUZA.
AHOLINI BARCHA TABAQALARI UCHUN OMMAVIY SAYR-SAYOHATNING QULAYLIGI.

Fan: Turizm va uni o’qitish uslubikyati.

O’quv soati: 2 soat (ma’ruza).

O’quv mashg’ulotlari turi: ma’ruza; yangi mashg’ulotlarni mustahkamlash va o’rganish.

REJA:

1. Sayohat - tanga rohat.
2. Sayohatning o’ziga hos qonun qoidalari.
3. Sog’lomlashtirishtiruvchi sport oromgoxlarida sayr-sayohat.

Fanning nazariy (ma’ruza) mashg’ulotlari mazmuni va maqsadi.

Turizm turlari tarixi, rivojlanish bosqichlari
va pyedagogik ahamiyati

O`zbyekistonda turizmning rivojlanish tarixi. Rivojlanish bosqichlari.

Turizmni rivojlantirishga oid diryektiv hujjatlar.

Mashhur turistik marshrutlar.

Turizm turlarini bolaning yoshiga mos holda tanlash va o`tkazish

Turizm turlari: umumta’lim maktabi, o`rta maxsus kasb – hunar ta’lim muassasalari o`quvchilari, talabalari bilan turistik sayohatlarni ryejalashtirish va tashkil qilishning o`ziga xos xususiyatlari. Har bir sayrning rivojlanish bosqichlari va tarbiyaviy ahamiyati.

Turizm turlarini bolaning yoshiga mos holda tanlash va o`tkazish. O`quvchi va talabalarning yosh xususiyatlarini va jinsini hisobga olgan holda kichik, o`rta va katta mye’yordagi harakatlar, jismoniy mashqlarga taalluqli elyemyentlar mazmuni, tavsifi, tahlili.

O’qitish texnalogiyasi:

- O’qitish usullari: ma’ruza, instruktash, aqliy hujum.
- O’qitish shakllari: frontal, jamoaviy.
- O’qitish vositalari: ma’ruza matni, turizm jihozlar, jadvallar.
- O’qitish sharoitlari: auditoriya.
- Baholash va monitoring: og’zaki savol- javob, so’rov.

Pedagogik masalalar:

- Fanning masalalariva uning o'quv fanlar sistemasidagi o'rni va roli bilan tanishtirish ;
- O'quv faning tuzulmasi va tavsiya etilgan o'quv-metodik adabiyotlarni tasvirlash;
- Fan sohasidagi metodik va tashkiliy xususiyatlarini ochib berish, baholash shakli va muddatlari;
- Fan ma'ruzasi paytida o'qitish jarayonini tashkil qilishning umumiy bosqichlarini harakterlab berish va umumiy sxemasini tushuntirish;
- O'qitish texnalaogiyasini prerspektivasini harakterlab berish;

O'quv faoliyati natijalari:

- Fan ma'ruzasi masalalari, maqsadlari va nomlari shakllanadi;
- Fan sohasida metodik va tshkiliy xususiyatlari hamda baholash shakli va muddatlari aytiladi;
- Fan ma'ruzasida o'qitish jarayonini tashkil qilishniong umumiy sxemasini kengaytirib harakterlab beradi;
- Fanning asosiy tariflarini beradi;
- Nazariy bilimlarni to'liqligi, sistemaleligi va harakterliligini ochib beradi;
- Amaliy mashg'ulotlarni bajarishda o'rganilgan iboralar bilan ishlay oladi.

MA'RUZA MASHG'ULOTLARI UCHUN XRONOLOGIK KARTA

1-etap. O'quv mashg'ulotiga kirish (15 daqiqa)

a*) o'qituvchining faoliyati*: tayyorgarlikni tekshirish (konspektni mavjudligi, ishonchililik va aniqlik , davomat); kerakli materiallarni tarqatish (konspekt mavjudligi, tarqatma materialar); ma'ruza mavzusi va maqsadini aytish; o'quv mashg'ulotini rejasi; tayanch iboralar hamda adabiyotlar ruyxati bilan tanishtirish. Reyting nazorat tizimi va utkaziladigan J.B.,OB lar mezonlari bilan tanishtirish.

B*) talaba faoliyati*; o'quv joyini tayyorlash (talabalar soni, tashqi kurinishi, o'quv materiallari, va jihozlar), ma'ruza mavzusi va maqsadi bilan tanishish, o'quv materiallarini qabul qilishga tayyorlanish.

B) *O'tkaziladigan metodlar, shakllar,usullar*; instruktaj, frontal surov, topshiriqlar, mustaqil topshiriqlar, tarqatma kartochkalar.

2-etap. Asosiy qism (55 daqiqa)

A) *O'qituvchining faoliyati*; mavzuga kirish, ushbu mavzu bilan bog'liq bo'lgan oldingi mavzularni yodga olish, ma'ruza matnini tarqatish va mavzu bilan tanishishni tavsiya etish hamda belgilash, birinchi reja buyicha ma'ruza o'qish, diktovat qilish va qo'shimcha materiallarga tushuncha berish, slayidlarni namoiyish etish va tushuntirish, tushunmagan savollarga aniqlik kiritish va javob berish. (barcha savolnomalar xudi shunday tashkil etilishi lozim).

B*) talaba faoliyati*; yangi mavzu bilan bog'liq bo'lgan oldingi mavzular bo'yicha bilimni mustaxkamlash, ma'ruzani diqqat bilan eshitish va yozib borish, har bir tayanch iboralarni aytish va yozib borish, savollar berish, muxokama etish.

B) *metodlar, shakllar, usullar*; frontal surov, alohida, blis- surov.

3-etap. Xulosa. (10 daqiqa).

A) *O'qituvchi faoliyati*; mavzu buyicha xulosa qilish, talabalar diqqatini mavzuga jalb etish, bajarilgan ishning muhimligini isbotlab berish, alohida talabalarni baholash,va rahbatlantirish, mavzuni maqsadga erishganligini tahlil etish, mustaqil ish uchun topshiriqlar berish.

B*) talaba faoliyati*; mavzuni tahlil etish, olingan tajriba va kunikma, texnologik bilimlarni mustaqil qo'llay bilish, o'z-o'zini baholay bilish, yo'l qo'yilgan xatolarni aniqlay bili shva tahlil etish, mustaqil topshiriqlarni bajarish.

B*) metodlar, shakllar, usullar*. Guruhlarda o'zaro ishlash, topshiriq kartochkalarni tahlil etish va x.z.

Tayanch iboralar:

Sayohat, qonun qoidalari, sayohatga tayyorganliklar (jismoniy, texnik, taktik).

2- Maruza matni.

AHOLINI BARCHA TABAQALARI UCHUN OMMAVIY SAYR-SAYOHATNING QULAYLIGI.

Yashayotgan davrimiz bizdan ishchanlik, shijoat, chidamlilik, qat'iylikni talab etadi, buning uchun esa har bir kishi sog'lom, jismonan baquvvat, barkamol bo'lishi kerak. Shunday bo'lishni ko'pchilik orzu qiladi. Ular buni nazariy jihatdan tushunsalarda, amalda unga umuman amal qilishmaydi. Oqibatda kamharakatlilik, ishyoqmaslik, xafsalasizlik tufayli turli kasalliklarga chalinib qolishadi.

Jismimizni chiniqtirishga doir bo'lgan ba'zi bir omilar hakida fikr yuritaylik. Harakatda baraka deganlaridek, inson mehnati bilan ulug'dir. «Mehnat-inson ziynati», degan maqol ham har bir kishini faol harakatga undaydi. Mehnat, harakat bir-birini to'ldiradigan xamda juda uyg'unlashib ketgan jismoniy faoliyat hisoblanadi. Shu sababli insonni mehnat yaratgan, mehnat tarbiyalaydi, degan tushuncha xayotimizga

va ongimizga sinib ketgan.

Hozirgi paytda jismoniy mehnat qilish hammaga ham xush kelavermaydi. Buning boisi, birinchidan, unga odatlanmaslik oqibati, ikkinchidan, sog'liqni mustahlamlashga doir amaliy tadbirlar, nazariy targ'ibot ishlarining kamligidir. Insonning jismoniy kamoloti omillar ko'p. Ulardan eng muhimi yugurish, suvda suzish, gimnastika mashklari, sport o'yinlari hisoblanadi.

Ajdodlarimizdan qolgan bir gap bor: «Sayohat-tanga rohat». Shu sabab bobokalonlarimiz Abu Ali ibn Sino, Bobur, Navoiy kabi ulug' siymolar sayohat, ov qilish tanga roxat, zavq berishini aytibgina qolmasdan, o'zlari ham tog'larga ko'l, daryo sohillariga chiqib ov bilan shug'ullanganlar; Bunday dam olishlardai keyin unumli mexnat, ilxom bilan ijod qilishganlar. Ob-havoning qanday bo'lishidai qatiy nazar fasllarning tanlamay turib, tog' sayriga chiqish, daryo ko'l sohilarida gulxan yoqib, ko'shiq aytish, tabiatdan bahramand bo'lish o'kuvchilarning ezgu orzusi hisoblanadi.

Pomir, Oloy, Hisor, Chotqol, Turkiston tizma tog'lari yon bag'rilarida miriqib dam olib kelayottan yoshlar o'z tengdoshlariga namuna bo'lmokda.

«Tog' havosi-jon davosi», degan naqd bor. Kavkaz, Tyan-Shan tog'larida yashaydigan xalqlar orasida 120-140 yildan ortiq umr ko'rgan kishilar anchagina bor.

Boysun, Bobotog', Turkiston, Nurota tizma tog'lari, Baxmal, Zomin Chotqol tog' yonbag'ri qishloqlarda yashab mehnat qilayotgan kishilar nuroniy keksalar, chayir yoshlarni ko'rganingda, beixtiyor ularning issiq va sovukdan qorayib, yaltirab turgan yuzlariga xavas bilan qarab, mahliyo bo'lsan, kishi. Jazirama issiqlar, qahraton qishning bo'roni va sovuq izg'irinlari insonni chiniqtiradi. U bahorning iliq shabadalari inson ruhini tetik qiladi. Shu tufayli u tabiat qo'ynida zavq bilan mexnat qiladi, mol boqadi, tog'-adirlarni piyoda kezadi, ekin ekadi. Shu sababdan tog' odamlari sog'lom bo'ladilar. Keksalar o'z farzandlariga mexnat, yashash zavqi sirlarini berib, oziklantirib boradi. Shu sabab bo'lsa kerak, tog'li kishilar o'z joylarini tashlab ketmaydilar, eng og'ir damlar, xatto urush yillarida ochlik, qiyinchiliklarga bardosh berib, tog'li qishloklarni vayrona va xarobaga aylanib yo'q bo'lib ketishga yo'l qo'ymaganlar.

Sayohat deganda, o'lkani o'rganish, turli xil giyoxlar, dorivor o'simliklarni yig'ish, parrandalar, hayvonot, dunyosi va tabiat manzalari bilan tanishish tushuniladi. Oddiy sayohat dam olish, hordiq chiqarish maqsadida 1-2 kunga mo'ljallanishi mumkin.

Sayohatning o'ziga xos qonun-qoidalari bo'ladi. Xususan safarga otlangan har bir kishi qo'ydagilarni bajarishi lozim:

1. Safar yo'lini o'rganish;
2. Vaqtni hisobga olgan holda safar jabduqlari va oziq-ovqatni jamg'arish;
3. Dastlabki tibbiy yordam uchun zarur bo'lgan dori-darmonlarni olish, ularni ishlatish yo'llarini o'rganib olish zarur;
4. Sayohatda uchraydigan turli xil to'siqlar va dovonlardan

o’tish qoidalarini avvaldan o’rganish;

5. Imkoni boricha turistlar guruhiga ko’shilish yoki uni tashkil kilish;
6. Safar jarayonida to’xtab o’tadigan manzilgohlarda turistik hujjatlarni rasmiylashtirib borish;
7. Sayohat tugagach, hisobot tuzish va rasmiy xujjatlarni rahbarlarga yoki tegishli tashkilotlarga (korxona, kasaba uyushmasi klubi va h.k) topshirish;

Bu shartlar va qoidalarni o’rganib olish uchun sayohat bo’yicha adabiyotlar bilan tanishish talab etiladi. Sayohatga chiqish oldida va sayohat paytida bajarish shart bo’lgan jismonyy mashklar hakida ba’zi tavsiyalarni taklif etamiz.

Safar oldidan jismoniy tayyorgarlik ko’rish uchun qo’yidagi mashqlarni bajarish shart bo’ladi:

1. Yilning fasli, ob-havoni hisobga olgan holda ertalabki gimnastika mashqlarni bajarish.
2. Ishdan bo’sh vaqtlarda (kechki paytlarda) 1-2 km masofaga sekin yurish, gantel va boshqa predmetlar bilan mashq bajarish.
3. Past-baland, adir joylardan sakrab o’tish, piyoda yugurish.
4. Sovuq suvda yuvinib turish.

O’z-o’zidan malumki, bunday talablarni muntazam bajarib borgan kishilarda sezilarlik darajada harakat malakasining yaxshilanishi, chiniqishi va odatlanish vujudga keladi.

Sayohat jarayonida turli xil xarakatlar tabiiy ravishda bajariladi. Ya’ni balandliklarga chiqishda, qomatni oldinga engashtirish, ilon izi qilib burilib yurish, yoki pastga yurganda esa gavdani to’g’ri tutish, yonboshlab yurish, ko’ldagi tayoqdarga tayanish, tizzalarni bukish, ariqdardan sakrab o’tish, daraxtlarning shoxlarini ushlab yoki ularga suyanib o’tish kabi holatlar yuz beradi.

Bunday xarkatlar sayohat jarayonida asta-sekin o’rganib boriladi. Uz navbatida tabiiy sharoitlarda mashqlar qilib borish kerak bo’ladi, buning uchun ertalab turganda qir-adir, soyliklarda yugurish, toshlarni ko’tarish, daraxtlarga ocilib tortish va shunga uxshash mashqlarni bajarib borish muhim.

Demak, tabiat shaydosi bo’lgan xar bir sog’lom kishi, umrni uzaytirishga jiddiy va amaliy kirishadi. Xayotga umid bilan qaragan xar bir inson tog’ sayriga, daryo sohillarida orombaxsh etuvchi zavqli damlarga otlanishi, safarga chiqishi kerak.
O’zbekiston sharoitida bu qadimiy an’analar uz kuchi, moxiyati va ahamiyatini aslo yo’qotganicha yo’k.

Sayohat uyushtirish va uning yaxshi natijalari jumxuriyatimiz misolida yaqqol .namoyon bo’lmoqda. Toshkent, Samarqand, Buxoro, Xiva, Shaxrisabz va shunga o’xshash qadimiy yodgorliklar makoni bo’lgan yirik shaxarlarga kelib ketayotgan sayyoxlar soni xozirgi kunda tobora ortib bormokda. Buning albatta, tarbiyaviy ta’siri beqiyosdir.

Sog’lomlashtiruvchi sport oromgoxlari.

Sog’lomlashtiruvchi sport oromgoxlari deganda, sog’lig’i zaif kishilar va sportchilarning hordiq chiqarish maskani tushuniladi. Bunday maskanlar o’z navbatida quyidagi turlarga bo’linadi.

1. O’quvchilarning yozgi dam olish oromgohi.
2. Talablarning sport sog’lomlashtirish oromgoxdari.
3. Ishchi va mexnatkashlarning dam olish oromgoxlari.
4. Shahsiy dam olish dala hovlilari.

Ma’lumki, o’kuvchilarning yozgi dam olish oromgohlarida asosan, ota-onalar, maktab ma’muriyati tashabbusi bilan sog’lig’i zaif bolalar jalb etiladi. Shu bilan birgalikda sog’lig’i mustahkam sportchi o’kuvchilar ham oromgoxlarga boradilar.

Demak, o’quvchi yoshlarning yozgi dam olish oromgoxlarda ta’lim-tarbiya va jismoniy chiniqtirish shakllari xamda usullari turlicha bo’ladi, asosan ertalab gimnastika, kechki paytlarda futbol, voleybol basketbol, tennis, shaxmat- shashka va boshqa sport turlari bilan mashg’ul bo’linadi. Dam olish kunlari guruh-guruh bo’lib tog’ sayri va cho’milishga jalb etiladi. Bunday tadbirlarni asosan jismoniy tarbiya raxbari va tarbiyachilar olib borishadi. Sog’lig’i zaif o’kuvchilar tibbiy nazorat ostida bo’lishadi. Ta’kidlash joizki, O’zbekistonda tabiatga boy va xushmanzarali joylari ko’p. Chotqol tizma tog’lari, Farg’ona vodiysini o’rab olgan Tyan-Shan tog’ etaklari, Turkiston, Nurota, Xicop, Bobotog’ yonbag’irlarida yuzlab yozgi dam olish oromgoxlari va sayohat masakanlari tashkil qilinib, xar yili o’n minglab o’kuvchilar, talabalar va ziyolilar hordiq chiqaradilar.

Toshkent, Samarkand, Farg’ona, Buxoro, Namangan, Jizzax va boshqa yirik shaharlarning yaqin atroflarida yozuvchilar, shoirlar, davlat va jamoat arboblari xamda oddiy mexnatkashlarning dam olish maskanlari tashkil kilingan. Ular o’z imkoniyat doirasida futbol, voleybol, tennis va boshqa sport turlari bilan shug’ullanishi uchun o’zlariga yarasha sharoitlar yaratib olganlar. Shuningdek, yaqin atrofdagi daryo, kul, suv ombori va kanallarda miriqib cho’milishadilar.

Turizim ishida ommaviylikka erishiщ uchun qo’yidagilarni bajarishimiz zarur:

- maktabgacha talim muassasalarida bolalarni sayr-sayohatga olib chiqish;
- umumta’lim maktablarida barcha fanlarni o’qitishda sayr-sayohatning ta’limiy va tarbiyaviy ahamiyatini ifodalovchi ilmiy asoslangan tushuncha berish;
- akademik lisey va kasb-hunar kollejlaridagi yoshlarni har xil turdagi sayr-sayohtga jalb kilish;
- maxallalarda sayr-sayohatni uyushtirish va tashkillashtirish

Nazorat uchun savollar:

1. Turizmning (sayohat) ommaviyligi.
2. Turizmning (sayohat) qonun qoidalari.
3. Sog’lomlashtiruvchi sport oromgoxlarida sayohatni tashkil etish yo’llari.
4. Jumxuriyatimizda tashkil etilgan ommaviy soglomlashtirish oromgoxlari to’g’risida tushuncha.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. R.Abdumalikov, T.Xoldorov. «Turizm» - 1990 y.
2. R.Qosimova. «Talabalarni ommaviy sog’lomlashtirish tadbilarida xalq milliy o’yinlaridan foydalanish masalalari».

3. I.A.Verba, S.M. Golisin, V.M. Kulikov, Ye.G.Ryabov. «Maktabda turizm» - 1990 y.

3 – MA'RUZA.

XALQARO TURIZM VA UNING AHAMIYATI.

Fan: Turizm va uni o'qitish uslubikyati.

O'quv soati: 2 soat (ma'ruza).

O'quv mashg'ulotlari turi: ma'ruza; yangi mashg'ulotlarni mustahkamlash va o'rganish.

REJA:

1. Xalqaro turizm va uning rivojlanish tarixi.
2. Xalqaro turizm tashkiloti va uning tuzilishi.
3. Xalqaro iqtisodiy turizm.
4. Xalqaro turizmda geografiya.

Fanning nazariy (ma'ruza) mashg'ulotlari mazmuni va maqsadi.

Turizm turlari tarixi, rivojlanish bosqichlari
va pyedagogik ahamiyati

O`zbyekistonda turizmning rivojlanish tarixi. Rivojlanish bosqichlari.
Turizmni rivojlantirishga oid diryektiv hujjatlar.
Mashhur turistik marshrutlar.

Turizm turlarini bolaning yoshiga mos holda tanlash va o`tkazish

Turizm turlari: umumta'lim maktabi, o`rta maxsus kasb – hunar ta'lim muassasalari o`quvchilari, talabalari bilan turistik sayohatlarni ryejalashtirish va tashkil qilishning o`ziga xos xususiyatlari. Har bir sayrning rivojlanish bosqichlari va tarbiyaviy ahamiyati.

Turizm turlarini bolaning yoshiga mos holda tanlash va o`tkazish. O`quvchi va talabalarning yosh xususiyatlarini va jinsini hisobga olgan holda kichik, o`rta va katta mye'yordagi harakatlar, jismoniy mashqlarga taalluqli elyemyentlar mazmuni, tavsifi, tahlili.

O'qitish texnalogiyasi:

- O'qitish usullari: ma'ruza, instruktash, aqliy hujum.
- O'qitish shakllari: frontal, jamoaviy.
- O'qitish vositalari: ma'ruza matni, turizm jihozlar, jadvallar.
- O'qitish sharoitlari: auditoriya.
- Baholash va monitoring: og'zaki savol- javob, so'rov.

Pedagogik masalalar:

- Fanning masalalariva uning o'quv fanlar sistemasidagi o'rni va roli bilan tanishtirish ;
- O'quv faning tuzulmasi va tavsiya etilgan o'quv-metodik adabiyotlarni tasvirlash;
- Fan sohasidagi metodik va tashkiliy xususiyatlarini ochib berish, baholash shakli va muddatlari;
- Fan ma'ruzasi paytida o'qitish jarayonini tashkil qilishning umumiy bosqichlarini harakterlab berish va umumiy sxemasini tushuntirish;
- O'qitish texnalaogiyasini prerspektivasini harakterlab berish;

O'quv faoliyati natijalari:

- Fan ma'ruzasi masalalari, maqsadlari va nomlari shakllanadi;
- Fan sohasida metodik va tshkiliy xususiyatlari hamda baholash shakli va muddatlari aytiladi;
- Fan ma'ruzasida o'qitish jarayonini tashkil qilishniong umumiy sxemasini kengaytirib harakterlab beradi;
- Fanning asosiy tariflarini beradi;
- Nazariy bilimlarni to'liqligi, sistemaleligi va harakterliligini ochib beradi;
- Amaliy mashg'ulotlarni bajarishda o'rganilgan iboralar bilan ishlay oladi.

MA'RUZA MASHG'ULOTLARI UCHUN XRONOLOGIK KARTA

1-etap. O'quv mashg'ulotiga kirish (15 daqiqa)

a*) o'qituvchining faoliyati*: tayyorgarlikni tekshirish (konspektni mavjudligi, ishonchililik va aniqlik , davomat); kerakli materiallarni tarqatish (konspekt mavjudligi, tarqatma materialar); ma'ruza mavzusi va maqsadini aytish; o'quv mashg'ulotini rejasi; tayanch iboralar hamda adabiyotlar ruyxati bilan tanishtirish. Reyting nazorat tizimi va utkaziladigan J.B.,OB lar mezonlari bilan tanishtirish.

B*) talaba faoliyati*; o'quv joyini tayyorlash (talabalar soni, tashqi kurinishi, o'quv materiallari, va jihozlar), ma'ruza mavzusi va maqsadi bilan tanishish, o'quv materiallarini qabul qilishga tayyorlanish.

B) *O'tkaziladigan metodlar, shakllar,usullar*; instruktaj, frontal surov, topshiriqlar, mustaqil topshiriqlar, tarqatma kartochkalar.

2-etap. Asosiy qism (55 daqiqa)

A) *O'qituvchining faoliyati*; mavzuga kirish, ushbu mavzu bilan bog'liq bo'lgan oldingi mavzularni yodga olish, ma'ruza matnini tarqatish va mavzu bilan tanishishni tavsiya etish hamda belgilash, birinchi reja buyicha ma'ruza o'qish, diktovat qilish va qo'shimcha materiallarga tushuncha berish, slayidlarni namoiyish etish va tushuntirish, tushunmagan savollarga aniqlik kiritish va javob berish. (barcha savolnomalar xudi shunday tashkil etilishi lozim).

B*) talaba faoliyati*; yangi mavzu bilan bog'liq bo'lgan oldingi mavzular bo'yicha bilimni mustaxkamlash, ma'ruzani diqqat bilan eshitish va yozib borish, har bir tayanch iboralarni aytish va yozib borish, savollar berish, muxokama etish.

B) *metodlar, shakllar, usullar*; frontal surov, alohida, blis- surov.

3-etap. Xulosa. (10 daqiqa).

A) *O'qituvchi faoliyati*; mavzu buyicha xulosa qilish, talabalar diqqatini mavzuga jalb etish, bajarilgan ishning muhimligini isbotlab berish, alohida talabalarni baholash,va rahbatlantirish, mavzuni maqsadga erishganligini tahlil etish, mustaqil ish uchun topshiriqlar berish.

B*) talaba faoliyati*; mavzuni tahlil etish, olingan tajriba va kunikma, texnologik bilimlarni mustaqil qo'llay bilish, o'z-o'zini baholay bilish, yo'l qo'yilgan xatolarni aniqlay bili shva tahlil etish, mustaqil topshiriqlarni bajarish.

B*) metodlar*, *shakllar, usullar*. Guruhlarda o'zaro ishlash, topshiriq kartochkalarni tahlil etish va x.z.

3 – MA'RUZA MATNI.

XALQARO TURIZM VA UNING AHAMIYATI.

Xalqaro turizm xalqlar o'rtasidagi aloqaki kuchaytiruvchi vositalardan eng muhimi xisoblanadi. Xalqaro turizm xalqlar o'rtasidagi do'stlikni, bir-biriii tushuiishni va madaniyatni bilishni o'rgatadigan faidir.

Yuqori saviyada rivojlangan transport vositalarishig o'sishi natijasida sayohatchilarnikg u, bu mamlakatga borishi kuchaydi.

1950 yilda sobiq ittifoqqa 25 mln. sayohatchilar kelishgan bo'loa, 1960 yilda 10% ga yanada oshdi. Bu ko'rsatkichlar yildan yklga oshganligi xalqlar o'rtasidagi aloqaning kuchayib borayotganligidan dalolatdir.

Xalqaro turizm xalq xo'jaliginiig juda ko'p tarmoqlariga o'z ta'sirini ko'rsatadi. Masalan: aloqa tizimini yo'lga ko'yishga transport vositalariga, kommunal xizmat ko'rsatish ndoralariga, oziq-ovqat sanoatiga. Xalqaro gurizmda - sayoqatlar xalkdarning ishlab chiqargan tovarlarini, ^narlarini jaqon xalq bozoriga olib chiqishda muhim rol o'ynaydi.

Sayyoxdar tomonidan tushadigan pullar, ya'ni yotish,. ovqatlanish va boshqa xizmat turlari kabi daromadlar qarakatsiz qolmaydi. Bu tushgan mablag'lar shu

xalqnint iqtisodiga o'z ta'sirini ko'rsatib, iqtisodiy o'sishiga olib keladi. Olingan ma'lumotlarga ko'ra 1965 yilda jaqon turizmida chet va ichki sayyohdarning tushgan mablag'lari 44 mln ni tashkil etdi, shundan 13-14 mln dollar paseajir transportiga sarf bo'lgan, 5,6% boshqa zxti.yojlar uchum " ishlatilgan. Krlgan summa esa shu , davlatning kapitaliga aylanib qolavergan. Shuning uchun keyingi vaqtda turizmning hamma sohalarini rivojlantirish borasida juda ko'p ishlar amalga oshirilmoqda.

Xalqaro turizmni rivojlantirish uchun quyidagilarni sayyohdarni jalb qilmoq kerak:

1. Yuqori malakaga ega bo'lgan ishchilar.
2. Yuqori darajada xizmat ko'rsatish idoralari.
3. Mamlakatning tabiiy boyliklaridanunumli.foydalanish.
4. Xalq madaniy san'atidan unumli foydalanish

Shunisi diqqatga sazovorki, kishilarni madaniy tarbiyalashda xalqaro turizmning ahamiyati katta. Sayyohlar shu xalqning tarixi, tabiati va madaniyatini bilish va o'rganishga harakat qiladilar. Bu esa xalqlar o'rtasidagi o'zaro aloqani mustahkamlaydi.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgandan so'ng turizmni rivojlantirish borasida quyidagi vazifalarni amalga oshirdi:

1. O'zbekturizm milliy kompaniyasining tashkil topipsh-1992 yil.
2. Har bir viloyat va tumanlarda turistik idoralarning tashkil etilishi.
3. Chet eldan keladigan sayyohlarga jaxrn andozasiga mos holatda xizmat ko'rsatilishi.
4. Sayyohlardan tushgan mablag'larni turizmni rivojlantirish borasida qo'llanishi kabi ishlar.

Shuni alohida ko'rsatib o'tishimiz kerakki, bizning diyorimizda sayyohlarni jalb qiladigan tarixiy madaniy o'tmishimiz, buyuk allomalarimkz va ular tomonidan qurdirilgan tarixiy madaniy obidalarimiz, tabiiy yer osti va yer usti boyliklari mavjud. Shuning uchun davlatimiz mustaqillikka erishgandan so'ng sayyohlarning bizning o'lkaga qiziqishi kuchayib, yildan yilga ularning o'sish darajasi ortib bormoqda.

Turistik firma, turistik agentlik kapitalizm davri bilan hamohang ravishda vujudga kela boshladi. Turistik firma sayyohlarii joylashtiradi (yotoqxoka, ovqatlanish) va tovarini harakatga keltiradi. Bunda firma bugun xarajatlarni o'z bo'yniga olib ish xarakatining o'sishiga olib keladi.

Birinchi bo'lib, angliya fuqarosi Tomas Kuk turistik agentlik faoliyatini boshlaydi. 1841 yilda imtiyozli ravishda 600 ta temiryo'l biletini sotib olib, sayyohlarga agecht ustamasini olib pullaydi. Shundan so'ng Tomas Kuk bir guruh angliya sayyohlarini o'z qit'asiga olib boruvchi bo'lib faoliyat ko'rsatadi. 1867 yilda Tomas Kuk firmasi orqali 20 ming angliyaliklar Fransiyadagi "Parij vistavka"siga sayyoh bo'lib boradi. 1878 yilda 75 ming sayyoh uning firmasi orqali o'zga yurtlarga chiqishga muvaffaq bo'ladi.

Rossiyada birinchi turistik firmalarda Leopoldo Lijona tashkiloti bo'lib, Peterburg shahrida-1885 yilda tashkil topgan. Ochilish vaqtida firma tomonidan quyidagi ovozlar tarqatilgan. Tashkilot uncha ko'p bo'lmagan mablag'ingiz bilan sizga yaxshi dam olishingizga kafolat beradi. Shu vaqtda temir yo'l aloqa pochta vositalari bo'lmaganligi uchuk, tashkilot tomonidan yo'l ko'rsatuvchi, tarjimon, oshpazlar,

xizmatkorlar, palatkalar va kerakli jixozlar olinar edi.-Tashkilot boradigan manzilni butun tarixi bilan tanishtirishni o’z zimmasiga oladi.. Sanoatning rivojlanishi hamda kishilarning sog’lom turmush faoliyati yaxshilanib borgan sari sayyohlar va kema tashkilotlari ko’paya boshladi.

XX asrning o’rtalarida Shimoliy Amerika qit’asida 6,5 mingga yaqin turistik firmalar, shundan 10 minggi kichik turistik firmalar qayd etilgan. Angliyada 2 ming atrofida, FRG da 1 mingga yakdn, Italiyada ham mingga yaqin, Fransiyada 700 ga yaqin turistik firmalar faoliyat ko’rsatgan.

Shuni alohida qayd etkshimiz zarurki, ko’p mamlakatlarda turistik faoliyat davlat tashkilotlari orqali amalga oshiriladi. Masalan: Polshada "Orbis", Chexoslavakiya- "Chedok", Vengriyada "Ibus", Bolgariyada "Bolkan turist", Yugoslaviya davlatida "Kosmos, putnik" kabi davlat tashkilotlari boshqaradi.

Turistik tashkilotlarining birlashuvi

Keyingi paytda kuzatuv natijalari shuni ko’rsatadiki, turistik firmalarning ko’payganligi bir qancha qiyinchiliklarni yuzaga keltirdi. Shuning uchun turizm oldida umumiylashtirish vaziyati paydo bo’la boshlaydi.

Angliya davlatidagi firmalarni birlashuvini nomlanishi. "ABTA" (Assosiasiya Britanskix Turisticheskix Agentov) Britaniyalik turistik agentlik birlashmasi, Fransiyada "YuSAV", Italiyada turizm bo’yicha italiya birlashmasi "FIVVET", Yaponiyada "DJATA".

Ayrim mamlakatlarning turistik birlashuvi mintaqaviy xolatda yuz berayapti.

XIX asrning oxirlarida Yevropa ziyolilarining hisob kitobiga ko’ra, sayyoxdardan tushadigan mablag’lar shu davlatning iqtisodiy o’sishiga katta ta’sirini o’rganib, xalqaro turizmni ya’ni sayyohlarni o’z yurtiga jalb qilish choralarini ko’ra boshladi. 1929-1933 yillardagi iqtisodiy krizisga duchor bo’lgan mamlakatlar turi.zm orqali bu krizisdan chiqish yo’llarini axtara boshlashdi. Shuning natijasida o’z mamlakatidan sayyohlarni chetga chiqishiii bir muncha qisqartirib, o’zga davlatlardan sayyohdarni jalb qilish yo’llarini axtara boshlashdi.

Jahrn urushidan jarohat ko’rgan mamlakatlar o’z iqtisodini tiklash chorasini qidira boshlashdi. Mana shu davrda burjua olimlari ko’proq chet el sayyohdarini jalb qilish uchun o’zlaridagi tarixiy, qo’yinki, butun sayyohdarni jalb qiladigan imorato’-madnaniy boyliklarni jahon andozasiga mos ravishda tiklay boshladi.

Xalqaro turizm ko’rinmas maxsulot sifatida.

Xalqaro jaxrn bozorida turizm ko’zga ko’rinmas mahsulot sifatchda o’z mavqyeini egallay boshladi. Sag’yohlar bilai birgalikda davlatlar o’zlarining xom-ashyolarini, ishlab chiqargan tovarlarini chiqara boshladi. Bu esa jahon xalqlarining iqtisodiy o’sishiga olib kela boshladi. Chetdan kelgan sayyoxlar xalq xo’jaligining juda ko’p tarmoqlariga o’z ta’sirini ko’rsatadi. Ular xalq xo’jaligida ishlab chiqargan mahsulotlarni sotib oladi. Bu mahsulotlarni chet el valyutasi orqali sotib olishi va shu valyutani almashtirish natijasida keltiradi.

Shvesariya davlatidagi turizm birlashma ziyolilarining o’tkazgan tadqiqot natkjalariga ko’ra (1965 yil) chetdan kelgan sayohlarning ovqatlanish uchui sarf bo’lgan mahsulotlar kuyidagicha: 1. 3668 tonna go’sht, 1284 tonna moy, 367 tonna saryog’, 18 million dona tuxum, 5500 tonna non, 7336 litr sut, 3500 tonna meva, 5500 tonna poliz mahsuloti. Agar mana shu mahsulotlar chet davlatlarga eksport

qshshnganda, Shvesariya davlati 6 million dollar hdsobida foyda olardi. Sayohlar hisobiga esa 20 million dollar foyda olingan. Bu natijadan ko'rinib turibdiki, o'zga sayohlarni mamalkatlarga jalb qilish shu davlatning iqtisodiy o'sishini tezlashtiradi.

Geografiya - xalqaro turizmning iqtisodiy va ijtimoiy rivojida muhim omillardan hisoblanadi.

Xalqaro turistik patoklardan muammoviy vaziyatlar sodir bo'layapti. Bunga masalan, xalqaro turistik tashkilotlar va transport uyushmalari o'rtasidagi ziddiyatlar yoki kurashuvlar. Bu kurashuvning asl mohiyati o'z davlatiga chet el valyutasini kirgizish va shu valyuta orqali xalq xo'jaligining ko'p tarmoqlarini rivojlantirishdan hamda sayohlarga zamonaviy ta'minotda xizmat ko'rsatishga erishish nazarda tutiladi. Shuning uchun xalqaro turizm. jahon bozoridagi kurashuvda sayohlar uchun quyidagi imtiyezlar beradi va reklama qiladi: a) bojxonalardan sayohlarni o'tkazishni yengillashtirish; b.) transport vositalaridan foydalanish qulayliklari; . v) mavsumiysiz tashrif buyurgan uchun imtiyozlar.

Xalqaro "turizmda geografik turizmi muhim hisoblanadi. Bu butun davlatlarning yerlaridagi geografik muhyatni yaxshilash, turizmga xos geografik joylarni topish va ulardan okdlona foydalanishda ko'rinadi. Bunda turizm turlariga qarab, regionlarga ajratib planli ravishda muammolar hal etilsa, maqsadga muvofiq bo'dadi va shu mintaqada turizm o'sishi. rivoji ta'minlanadi.

Ichki va tashqi turizm bir-biriga shunchalik aloqadorki, tashqi turizm mana shu mintaqaga iqtisodiy yordam berib, shu mintaqaning texnika bazasini rivojlantiradi. Bu holat ichkk turizmni rivojlantirishga olib keladi.

Geografik tadqiqot xalqaro turizmda shuni ko'rsatadiki, bunda xalqtarixiningo'sishini, madaniyatini aniqlash mumkin.

Xalqaro turizmda Fransiya eng yuqorn mamlakat hisoblanib, geografik joylashuvi, ob - havosi va tabiatning o'ziga xosligi, yo'l inshootlarining juda tekis go'zalligi va turar joylarining ajoyibligi bilan butun dunyoda sayoqlar davlatiga aylandi.

Turistik rivojlanish: Italiya, Shvesariya, Avstriya davlatlarida xudsi Fransiya davlatidagidek tarqala boshladi. Shkmoliy Amerikada XIX asrning oxiri XX asr boshlarida turistik harakat AQSh va Kanada davlatlarida kuchaydi. V Xalqaro turizmda geografik joylashuvi jiqatidan Yevropa mamlakatlarida rivojlanish tez o'sa boshladi. Yevropa axrlisining qar bir jon kishining 8 tadan bittasi dam olish maqsadida yoki ishlar bilan turistik qarakatda bo'ladi.

Nazorat savollari.

1. Xalqaro turizm haqida tushunchalar.
2. Xalqaro turizmni rivojlantirish yo'llari.
3. O'zbekmilliy turizm kompaniyasining tashkil topishi.
4. Xalqaro turistik tashkilotlarning birlashuvi haqida tushuncha.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. R.A.Abdumalikov, T.Xoldorov "Turizm" Toshkent "O'qituvchi" 1988 yil

2. M.A.Ananyev "Mejdunarodniy turizm" Moskva 1968 g.
3. O’zbekiston ensiklopediyasi.

4 – MA’RUZA.

TURIZM TURLARINING TASNIFI.

Fan: Turizm va uni o’qitish uslubikyati.

O’quv soati: 2 soat (ma’ruza).

O’quv mashg’ulotlari turi: ma’ruza; yangi mashg’ulotlarni mustahkamlash va o’rganish.

REJA:

1. Sayr qilish turlari.
2. Turizmni aholi orasida agetasiya va propaganda qilish yo’llari.
3. Aholi o’rtasida havaskorlik sayohatlarini tuzish.

Fanning nazariy (ma’ruza) mashg’ulotlari mazmuni va maqsadi.

Turizm turlari tarixi, rivojlanish bosqichlari
va pyedagogik ahamiyati

O`zbyekistonda turizmning rivojlanish tarixi. Rivojlanish bosqichlari.
Turizmni rivojlantirishga oid diryektiv hujjatlar.
Mashhur turistik marshrutlar.

Turizm turlarini bolaning yoshiga mos holda tanlash va o`tkazish

Turizm turlari: umumta’lim maktabi, o`rta maxsus kasb – hunar ta’lim muassasalari o`quvchilari, talabalari bilan turistik sayohatlarni ryejalashtirish va tashkil qilishning o`ziga xos xususiyatlari. Har bir sayrning rivojlanish bosqichlari va tarbiyaviy ahamiyati.

Turizm turlarini bolaning yoshiga mos holda tanlash va o`tkazish. O`quvchi va talabalarning yosh xususiyatlarini va jinsini hisobga olgan holda kichik, o`rta va katta mye’yordagi harakatlar, jismoniy mashqlarga taalluqli elyemyentlar mazmuni, tavsifi, tahlili.

O’qitish texnalogiyasi:

- O’qitish usullari: ma’ruza, instruktash, aqliy hujum.
- O’qitish shakllari: frontal, jamoaviy.
- O’qitish vositalari: ma’ruza matni, turizm jihozlar, jadvallar.
- O’qitish sharoitlari: auditoriya.

- Baholash va monitoring: og'zaki savol- javob, so'rov.

Pedagogik masalalar:

- Fanning masalalariva uning o'quv fanlar sistemasidagi o'rni va roli bilan tanishtirish ;
- O'quv faning tuzulmasi va tavsiya etilgan o'quv-metodik adabiyotlarni tasvirlash;
- Fan sohasidagi metodik va tashkiliy xususiyatlarini ochib berish, baholash shakli va muddatlari;
- Fan ma'ruzasi paytida o'qitish jarayonini tashkil qilishning umumiy bosqichlarini harakterlab berish va umumiy sxemasini tushuntirish;
- O'qitish texnalaogiyasini prerspektivasini harakterlab berish;

O'quv faoliyati natijalari:

- Fan ma'ruzasi masalalari, maqsadlari va nomlari shakllanadi;
- Fan sohasida metodik va tshkiliy xususiyatlari hamda baholash shakli va muddatlari aytiladi;
- Fan ma'ruzasida o'qitish jarayonini tashkil qilishniong umumiy sxemasini kengaytirib harakterlab beradi;
- Fanning asosiy tariflarini beradi;
- Nazariy bilimlarni to'liqligi, sistemaleligi va harakterliligini ochib beradi;
- Amaliy mashg'ulotlarni bajarishda o'rganilgan iboralar bilan ishlay oladi.

MA'RUZA MASHG'ULOTLARI UCHUN XRONOLOGIK KARTA

1-etap. O'quv mashg'ulotiga kirish (15 daqiqa)

a*) o'qituvchining faoliyati*: tayyorgarlikni tekshirish (konspektni mavjudligi, ishonchililik va aniqlik , davomat); kerakli materiallarni tarqatish (konspekt mavjudligi, tarqatma materialar); ma'ruza mavzusi va maqsadini aytish; o'quv mashg'ulotini rejasi; tayanch iboralar hamda adabiyotlar ruyxati bilan tanishtirish. Reyting nazorat tizimi va utkaziladigan J.B.,OB lar mezonlari bilan tanishtirish.

B*) talaba faoliyati*; o'quv joyini tayyorlash (talabalar soni, tashqi kurinishi, o'quv materiallari, va jihozlar), ma'ruza mavzusi va maqsadi bilan tanishish, o'quv materiallarini qabul qilishga tayyorlanish.

B) *O'tkaziladigan metodlar, shakllar,usullar*; instruktaj, frontal surov, topshiriqlar, mustaqil topshiriqlar, tarqatma kartochkalar.

2-etap. Asosiy qism (55 daqiqa)

A) *O'qituvchining faoliyati*; mavzuga kirish, ushbu mavzu bilan bog'liq bo'lgan oldingi mavzularni yodga olish, ma'ruza matnini tarqatish va mavzu bilan tanishishni tavsiya etish hamda belgilash, birinchi reja buyicha ma'ruza o'qish, diktovat qilish va qo'shimcha materiallarga tushuncha berish, slayidlarni namoiyish etish va tushuntirish, tushunmagan savollarga aniqlik kiritish va javob berish. (barcha savolnomalar xudi shunday tashkil etilishi lozim).

B*) talaba faoliyati*; yangi mavzu bilan bog'liq bo'lgan oldingi mavzular bo'yicha bilimni mustaxkamlash, ma'ruzani diqqat bilan eshitish va yozib borish, har bir tayanch iboralarni aytish va yozib borish, savollar berish, muxokama etish.

B) *metodlar, shakllar, usullar*; frontal surov, alohida, blis- surov.

3-etap. Xulosa. (10 daqiqa).

A) *O'qituvchi faoliyati*; mavzu buyicha xulosa qilish, talabalar diqqatini mavzuga jalb etish, bajarilgan ishning muhimligini isbotlab berish, alohida talabalarni baholash,va rahbatlantirish, mavzuni maqsadga erishganligini tahlil etish, mustaqil ish uchun topshiriqlar berish.

B*) talaba faoliyati*; mavzuni tahlil etish, olingan tajriba va kunikma, texnologik bilimlarni mustaqil qo'llay bilish, o'z-o'zini baholay bilish, yo'l qo'yilgan xatolarni aniqlay bili shva tahlil etish, mustaqil topshiriqlarni bajarish.

B*) metodlar, shakllar, usullar*. Guruhlarda o'zaro ishlash, topshiriq kartochkalarni tahlil etish va x.z.

Tayanch iboralari:

Sayr qilish turlari, sayr qilish, ekskursiya, agetasiya, ekspedisiya, havaskorlik sayohatlari.

4 – MA'RUZA MATNI.

TURIZM TURLARINING TASNIFI.

O'z yo'nalishi, xarakteri va faoliyat xususiyatlariga ko'ra turizm sayr qilish (ekskursiya) va piyoda yurish (poxod) formulasiga bo'linadi.

Sayr qilish - keng ommaga qulay bo'lgan piyoda yuriщ, velosiped, qayiq va boshka vositalari yordamida sog'likni yaxshilash, organizmni chiniqtirish maqsadida uyushtiriladigan kisqa muddatli ommabop turizm formasidir. Turizmning bu formasida keksa-yu yosh ishtirok etishi mumkin.

Ekskursiya - kollektiv ravishda biron bir obyektga (muzey, stadion, kurilish, o'rmon va q.k.) ilmiy qidiruv yoki o'kuv maqsadida umumiy madaniy rivojlanish

uchun o'gkaziladigan tadbirlar. Turizmninu bu formasi asosan katta yoshdagi bog'cha bolalari, maktab o'kuvchilari, o'rta maxsus va oliy o'kuv yurtlarining talabalari orasida keng tarqalgan madaniy, ta'lim-tarbiyaviy ahamiyatga molik tadbirdir.

Poxodlar - tashkiliy ravishda gurux,-gurux; bo'lib, piyoda, velosiped, chang'i, qayiq va shu kabi vositalar yordamida jismoniy chiniqish, o'lkani o'rganish, ijtimoiy foydali mehnat qilish maqsadida uyushtiriladi.

Turizmning turlari amalda tobora ortib bormokda. Jismoniy nuqtai nazardan olib qaraganda ularni

a) tayyorgarlik;

b) xaqyqiy turistik;

v) ommaviy targ'ibot (agitasiya) poxodlarga ajratish mumkin.

Tayyorgarlik poxodlari, poxod xarakterlari va organizmni katta va uzoq muddatli poxodlarga, xakiqiy to'ristik poxodlarga xujjat tayyorlash, ularda ishtirok etishga xozirlashda asosiy xizmat vazifalarini o'taydi. Tayyorgarlik poxodlari jarayonida sayr qilish, ekskursiya elementlarini kiritish zarur. Boskichning asosiy mazmunida turistik qoidalar poxod turmush sharoiti, yurish texnikasi, maxsus turistik faoliyatlar, yo'lni avvaldan o'rganish, dam olish, joylarini tanlash va uni tayyorlash; kechki dam olish va tunashni uyushtirish, gulxan yoqish va shu kabi soxalarni o'rganish yotadi.

Haqiqiy turistik poxodlar, turizmning tipik turlaridan biri, u ko'p kun (bir necha kundan ikki oygacha) davom etadi, marshrut va xarakat usullarining xilma-xilligi bilan farq qiladi. Bunday poxodlarni jamoatchi instruktor, tajribali maxsus tayyorgarlikka ega bo'lgan turistlar boshqaradi va raxbarlik kiladi.

Agitasiya - propaganda sayohatlari ijtimoiy siyosiy yoki sport anjumanlariga bag'ishlangan bo'lib, uning maqsadi jamoatchilik va odamni turizmga jalb etishdan iboratdir. Bunday hollarda jamoalardagi ilg'or tajribalar almashinadi. Turistik harakatdagi yangi voqyealar, natijalar joriy etiladi va faol turistlar turli yo'llar bilan rag'batlantiriladi.

Ekspedisiya turistik sayohat bo'lib, u biror obyektni o'rganish maqsadida uyushtiriladi. Bunday sayohat jarayonlarida faol harakat, ya'ni piyoda yurish, chang'ida yoki boshqalarda yurish, shuningdek, passiv harakat bilan transport bilan o'tish mumkin.

Havaskorlik sayohatlari jismoniy tarbiya jamoalari, sport klublari, sayohatchilar klubi, madaniyat klubi, sayohatchilar oromgoxlari, bazalari, maktablar va aloxida sayyox, guruxlari tamonidan uyushtiriladi. Bunda sayyoxlar mustaqil ravishda o'z marshrutlarini tuzadilar, poxod jarayonida o'z-o'zlariga xizmat kiladilar.

Kerakli vositalarni, turistik jihozlarni, oziq-ovqatni o'zlari xarid qilishlari yoki prakatga olishlari lozim bo'ladi. Sayohatning bu xususiyati ommaviy ravishda bir kunlik sayohatlar o'tkazish uchun eng qulay bo'lib, u ko'pincha o'quv yurtlarida taraqkiy kilgan.

Shuni qayd qilish lozimki, kasaba uyushma tashkilotlari, sport klublari, xaftada ikki kun dam olish kunlaridan o'numli foydalanib, yirik korxonalar, ijodiy xodimlar jamoalari shaxar atrofi joylariga sayohatlar uyushtirish formasidan keng foydalanilmokda. Hatto, Toshkent, Samarqand, Farg'ona, Navoiy va bir qator shaharlardagi ishlab chiqarish mexnat jamoalari tog'li zonalarda dam olish uylari,

profilaktoriylar tashkil qilib, yil davomida mexnatkashlarning xodiq chiqarishi va sayohat kilishi uchun ma'lum qulayliklar yaratib bergan.

Sayohatlar xarakat usullariga qarab piyoda yurish, tog', suv, chang'i, velosiped, avtomobil, motosikl va aralash turlariga bo'linadi.

Nazorat savollari

1. Sayohat to'rlari.
2. Sayohatga tayyorgarlik.
3. Sayohtni ekspedisiya turiga tavsif.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. R.A. Abdumalikov, T.Xoldorov "Turizm" Toshkent "O'qi-tuvchi" 1988 yil.
2. O'zbekistan ensiklopediyasi.
3. M.A. Verba, SM. Golisin, V.M. Kulikov, Ye.G. Ryabov "Maktabda turizm" Toshkent "O'kituvchi" 1990 yil
4. R.A. Kosimova "Talabalarni ommaviy sog'lomlashtirish tadbirlarida xalq milliy o'yinlaridan foydalanish masalalari" Samarkand 2001 yil (o'kuv qo'llanmma)

5- MA'RUZA.

TURIZMDA TEXNIKA VA TAKTIKA.

Fan: Turizm va uni o'qitish uslubikyati.

O'quv soati: 2 soat (ma'ruza).

O'quv mashg'ulotlari turi: ma'ruza; yangi mashg'ulotlarni mustahkamlash va o'rganish.

REJA:

1. Piyoda yurish sayohatni tashkil qilish.
2. Yo'lda yurish qoidalari.
3. Sayohatlarni tashkil qilish va yakunlashda o'qituvchilarning faoliyati.

Fanning nazariy (ma'ruza) mashg'ulotlari mazmuni va maqsadi.

Turizm turlari tarixi, rivojlanish bosqichlari
va pyedagogik ahamiyati

O`zbyekistonda turizmning rivojlanish tarixi. Rivojlanish bosqichlari.

Turizmni rivojlantirishga oid diryektiv hujjatlar.

Mashhur turistik marshrutlar.

Turizm turlarini bolaning yoshiga mos holda tanlash va o`tkazish

Turizm turlari: umumta'lim maktabi, o`rta maxsus kasb – hunar ta'lim muassasalari o`quvchilari, talabalari bilan turistik sayohatlarni ryejalashtirish va

tashkil qilishning o`ziga xos xususiyatlari. Har bir sayrning rivojlanish bosqichlari va tarbiyaviy ahamiyati.

Turizm turlarini bolaning yoshiga mos holda tanlash va o`tkazish. O`quvchi va talabalarning yosh xususiyatlarini va jinsini hisobga olgan holda kichik, o`rta va katta mye'yordagi harakatlar, jismoniy mashqlarga taalluqli elyemyentlar mazmuni, tavsifi, tahlili.

O'qitish texnalogiyasi:

- O'qitish usullari: ma'ruza, instruktash, aqliy hujum.
- O'qitish shakllari: frontal, jamoaviy.
- O'qitish vositalari: ma'ruza matni, turizm jihozlar, jadvallar.
- O'qitish sharoitlari: auditoriya.
- Baholash va monitoring: og'zaki savol- javob, so'rov.

Pedagogik masalalar:

- Fanning masalalariva uning o'quv fanlar sistemasidagi o'rni va roli bilan tanishtirish ;
- O'quv faning tuzulmasi va tavsiya etilgan o'quv-metodik adabiyotlarni tasvirlash;
- Fan sohasidagi metodik va tashkiliy xususiyatlarini ochib berish, baholash shakli va muddatlari;
- Fan ma'ruzasi paytida o'qitish jarayonini tashkil qilishning umumiy bosqichlarini harakterlab berish va umumiy sxemasini tushuntirish;
- O'qitish texnalaogiyasini prerspektivasini harakterlab berish;

O'quv faoliyati natijalari:

- Fan ma'ruzasi masalalari, maqsadlari va nomlari shakllanadi;
- Fan sohasida metodik va tshkiliy xususiyatlari hamda baholash shakli va muddatlari aytiladi;
- Fan ma'ruzasida o'qitish jarayonini tashkil qilishniong umumiy sxemasini kengaytirib harakterlab beradi;
- Fanning asosiy tariflarini beradi;
- Nazariy bilimlarni to'liqligi, sistemaleligi va harakterliligini ochib beradi;
- Amaliy mashg'ulotlarni bajarishda o'rganilgan iboralar bilan ishlay oladi.

MA'RUZA MASHG'ULOTLARI UCHUN XRONOLOGIK KARTA

1-etap. O'quv mashg'ulotiga kirish (15 daqiqa)

a*) o'qituvchining faoliyati*: tayyorgarlikni tekshirish (konspektni mavjudligi, ishonchililik va aniqlik , davomat); kerakli materiallarni tarqatish (konspekt mavjudligi, tarqatma materialar); ma'ruza mavzusi va maqsadini aytish; o'quv mashg'ulotini rejasi; tayanch iboralar hamda adabiyotlar ruyxati bilan tanishtirish. Reyting nazorat tizimi va utkaziladigan J.B.,OB lar mezonlari bilan tanishtirish.

B*) talaba faoliyati*; o'quv joyini tayyorlash (talabalar soni, tashqi kurinishi, o'quv materiallari, va jihozlar), ma'ruza mavzusi va maqsadi bilan tanishish, o'quv materiallarini qabul qilishga tayyorlanish.

B) *O'tkaziladigan metodlar, shakllar,usullar*; instruktaj, frontal surov, topshiriqlar, mustaqil topshiriqlar, tarqatma kartochkalar.

2-etap. Asosiy qism (55 daqiqa)

A) *O'qituvchining faoliyati*; mavzuga kirish, ushbu mavzu bilan bog'liq bo'lgan oldingi mavzularni yodga olish, ma'ruza matnini tarqatish va mavzu bilan tanishishni tavsiya etish hamda belgilash, birinchi reja buyicha ma'ruza o'qish, diktovat qilish va qo'shimcha materiallarga tushuncha berish, slayidlarni namoiyish etish va tushuntirish, tushunmagan savollarga aniqlik kiritish va javob berish. (barcha savolnomalar xudi shunday tashkil etilishi lozim).

B*) talaba faoliyati*; yangi mavzu bilan bog'liq bo'lgan oldingi mavzular bo'yicha bilimni mustaxkamlash, ma'ruzani diqqat bilan eshitish va yozib borish, har bir tayanch iboralarni aytish va yozib borish, savollar berish, muxokama etish.

B) *metodlar, shakllar, usullar*; frontal surov, alohida, blis- surov.

3-etap. Xulosa. (10 daqiqa).

A) *O'qituvchi faoliyati*; mavzu buyicha xulosa qilish, talabalar diqqatini mavzuga jalb etish, bajarilgan ishning muhimligini isbotlab berish, alohida talabalarni baholash,va rahbatlantirish, mavzuni maqsadga erishganligini tahlil etish, mustaqil ish uchun topshiriqlar berish.

B*) talaba faoliyati*; mavzuni tahlil etish, olingan tajriba va kunikma, texnologik bilimlarni mustaqil qo'llay bilish, o'z-o'zini baholay bilish, yo'l qo'yilgan xatolarni aniqlay bili shva tahlil etish, mustaqil topshiriqlarni bajarish.

B*) metodlar, shakllar, usullar*. Guruhlarda o'zaro ishlash, topshiriq kartochkalarni tahlil etish va x.z.

Tayanch iboralari:

Tayyorgarlik, yurish, to'siklardan o'tish, jixozlardan foydalanish, taktika, poxod, slyot, sayr, maqsadga erishish, karta.

5- MA’RUZA MATNI.

TURIZMDA TEXNIKA VA TAKTIKA.

Barcha turizm seksiyalarda sayohatga tayyorlanish arafasida kerakli turistik jihozlar oziq-ovkat va boshqa yuklarni har bir qatnashchi ularning jismoniy tayyorgarligiga karab keng ravishda taqsimlash odat tusiga aylanib kolgan.

Yosh o’kuvchilarning dam olish, bayram kunlarida uyushtiriladigan bir kunlik sayohatida aytarli ortiqcha yuk bo’lmaydi. Faqat oziq-ovqat. muzika asbobi, shuningdek, agar palatka o’rnatish, gulxan yoqish mo’ljallangan bo’lsa, kerakli jixoz va asboblarni bir necha aktiv o’quvchilarga topshirish planlashtiriladi.

O’quvchilarning birinchi va ikkinchi bosqich sayohatlariga tayyorlanish tartibi bir-biridan unchalik farq qilmaydi. Birinchi bosiqda maktab ma’muriyatining rusxatini olish va ikki-uch ko’n avval poxod planini tayyorlash kifoya. Poxod marshruti va planidagi talablar 6-8 km masofani piyoda o’tish, yo’lda kolleksiya va gerbariylar to’plash, sayr qilish, joylarning qiska tarixi bilan tanishish, poxodda yurish tartibiga roiya qilishdan iboratdir.

Ikkinchi boskichdagi poxodga esa (tunash sharti bilan) ancha vaqt tayyorlanishga to’g’ri keladi. Buning uchun birinchi navbatda marshurut planini tuzish va uni tasdiqlash, sayohat davomida suxbat, leksiyalar o’tkazish, topotrafik belgilar bilan izchil tanishish, sxemalar tuzishni o’rganish, turizmning texnik turlari bo’yicha musobaqalar o’tkazish planlarini tuzish, ukuvchilarni medisina ko’rigidan o’tkazish, kerakli jixozlarni taxt qilish, oziq-ovqat uchun smetalar tuzish kabi muxim ishlarni avvaldan ishlab chiqish va tula tayyorlash talab etiladi. Turistik sayohatlarning taxminiy plani:

1. Sayohatning asosiy vazifalariii anikdash.
2. Katnashchilar gruppasini aniklash va tuzish
3. Kaysi joylarda bo’lishini belgilash.
4. Sayohat qilinadigan joylar to’g’risida axborot to’plash.
5. Marshrutni ishlab chikish.
6. Sayohat uchun qancha vaqt ketishni xisoblash.
7. Kalendar-plan tuzish
8. Ovqatlanish tartibini va sharoitni belgilash..
9. Sayohat uchun sarf bo’ladigan smetani tuzish.

Razryadli turistik poxodlar, ya’ni kategoriyaga ega bo’lgan sayohatlarga,yo’llarga tayyorlanishda xar bir qatnashchiga alohida vazifa beriladi.

1. Gruppa komandiri.
2. Siyosiy rahbar.
3. Oziq-ovqat bo’yicha xo’jalik mudiri.
4. Turistik jixozlar uchun javobgar kishi.
5. Sekretar.
6. Remont ishlari bo’yicha master.
7. Sanitar-insturktor.

8. Fizikultura tashkilotchisi.
9. Muxbir.
10. Fotograf,
11. Komendant
12. Gruppa raxbari.

Sayohatlarni tashkil qilishning turli forma va metodlari mavjud. Maktab o'kuvchilari, studentlarning kup kunlik sayohatlarini tashkil qilish tartibi kuyidagicha:

1. O'kuv yili boshida marshrutni aniklash va umumiy yig'ilishda tasdiqdash.
2. Marshrut tuzishda tarix, geografiya o'qituvchilari maslaxatlariga amal qshshsh.
3. Sayohatga seksiyaning aktiv turistlarini va jamoatchya o'kuvchilarini jalb qdlish,
4. Yil davomida kup kunlik sayohat uchuy kerakli turistik jixozlar.
5. Turistik bazalar va bolalar turistik stansiyasining tajribali xodimlaridan tegishli maslaxatlar olish,
6. Ilmiy tadqikot institutlari va boshqa tashkilotlardan qidiruv ishlari bo'yicha vazifa olish.
7. Birinchi medisina yordami ko'rsatish, o'tish xavfli bo'lgan joylarda o'zaro yordam shartlari, qoidalarini o'rganib borish.

O'quvchilar poxodga to'la tayyor degan xulosaga kelgach, fizkultura o'qituvchisi turizm seksiyasining raisi, poxod rahbari hamkorlikda marshrut varaqasini tuzadilar va u ma'muriyat tomonidan tasdikdanadi.

Sayohatlar uchun shaxsiy turistik jixozlar:

1. Ryukzak.
2. Turistik ko'rpa.
3. Krujka, qoshiq, kosa, pichoq, ochiqich.
4. Oyoq kiyimlari.
5. Sochiq, sovun, tish, cho'tkasi, pasta.
6. Sport kostyumi.
7. Issiqyoki soyabonli bosh kiyimi.
8. Kuyoshga qarshi ko'zoynak.
9. Jun va oddiy paypoqlar.
10. Ichki kiyimlar, sviter.
11. Shtormovka (yomg'irga qarshi kostyum)
12. Yon daftacha , ruchka, kalamlar.
13. «Fotoapparat.
14. Flyaga.
15. Ledorub.
16. Soat
17. Medisina paketi.
18. Kompas.
19. Sellofan xalatacha.
20. Nina, ip.
21. Britva.

Gruppa (8-10 kishi) uchun ishlatiladigan turistik jixozlar:

1. Palatka (chodir) - «Pamirka» yoki «Gimalayka» 2-3 ta.
2. Xavfsizlikninig oldini oladigan arqonlar (30-40m)
3. Ovqat tayyorlash idishlari
4. Boltachalar.
5. Karta yoki sxemalar.
6. Kompaslar.
7. Poxod aptechkalar.
8. Gugurtlar.
9. Remont materiallari.
10. Fonarlar, shamlar.
11. Kundalik daftar.
12. Durbin.
13. Tarnzistor yoki mangitofon.
14. Fotoapparat.
15. Karabinlar.
16. Kerogas.

Yo’lda yurish qoidalari.

Bahorgi yoki yozgi ta’tillarida yuqori snif o’kuvchilari yoki yoshlarning ko’p kunlik turistik sayohatlarida yurish tezligini poxod raxbari belgilaydi. Unda baland bo’lmagan tog’ yoki adirlarda yurish o’rtacha tezlikda, ya’ni soatiga 4-5 km ni tashkil kiladi.

Oddiy yo’lak yoki so’qmoqlardan bir qatorda tizilib yurish, oraliqlar 2-3 metrdan kam yoki ortiqcha bo’lmasligi shart. Bu yo’l xarakatining bir me’yorda bo’lishiga yordam beradi. Chunki yo’llarda turli butalar, shoxlar, tikanli giyohlar, toshlar va, hakozolar uchrashi, to’siq bo’lishi aniq.

Turistlar daraxt shoxlarini sindirmasliklari, foydali ekinzor va o’tloklarni payhon qilmasliklari, shuningdek, ko’chma toshlarga beparvo bo’lmasliklari lozim. Aks xolda bu ko’ngilsiz xodisalarga olib kelishi mumkin.

Balandliklariga ko’trilish, qiyaliklarda yurish, pastliklarga tushishda ayrim texnik qoidalarsiz yaxshi natijalarga erishish qiyin.

Balandliklarga , jumladan, uncha katta bo’lmagan tepa, kir, tog’liklarga chiqishda oyoqlarni ozroq yon tomonlarga yozish, gavdani engashtirish, qo’llarni erkin xolda saklash, shuningdek, nafas olishni normallashtirish kerak.

Yo’llarda kichik va katta dam olishlar, qisqa to’xtalishlar tashkil etiladi. Kichik dam olishlarda ryukzaklarni yechmaslik xam mumkin. O’tirish oldidan nafasni rostlab olish, yuklarni ixchamlashtirish mumkin. Dam olishni tishkil qilish va kichik to’xtalishlar sayohat raxbarining ruxsati bilan tashkil qilinadi. Poxod paytida rahbar qator oxirida bo’lsa, to’xtash yoki yurish xakidagi buyruq xar bir turist orqali oldingilarga yetkaziladi.

Sayohat raxbariga quyidagi talab va vazifalar ko'yiladi.

1. Gruppani tashkil qilish va uning to'la javobgarligini olish.

2. Tog' turizmi sayohatga raxbarlik qilish uchun yuqori kategoriyali kishi bo'lishi kerak.

3. Sayohat rahbarining xuquqlari:

A) sayohat tartibini buzganlarga chora ko'rish, gurppadan chikarish;

B) zarur bo'lganda marshrut yo'llarini o'zgartirish;

B) sharoit talab qilganda o'z gurppasini tajribaliroq instruktor yoki mutaxasisga topshirish;

4. Rahbar ko'yidagilarni bajarishi zarur.

a) turistlarni munosib darajada sayohatga tayyorlash,

b) sayohat marshruti ijtimoiy foydali ishlar, qidiruv va o'lkani o'rganish bo'yicha planlar bilan tanishtirish;

v) gruppa tartibini muntazam ravishda nazorat qilish

g) baxtsiz hodisa yuz bersa, tezlik bilan xabar berish.

d) sayohat rahbari o'tgan marshrut va qilingan ishlar yuzasidan yozma xisobot tuzadi.

Yozgi yoshlar oromgoxdarida sayohatni tashkil qilish.

Yoshlar oromgoxdarida butun yoz bo'yi, avvalo, oromgoh atrofida, keyin 2-3 kunlik sayohat, ayrim paytlarda 6-8 kuntik poxodlar xam tashkil qilinadi.

Yoshlar oromgoxlarida turistik sayohatlarni tashkil qilishning ahamiyati shundaki, ularda o'lkani o'rganish, tabiat manzaralarini tomosha qilish, jismoniy chinikish kabi ishlar amalga oshiriladi.

Nazorat savollari

1. Turizm sayohatga tayyorgarlik.
2. Yo'lda yurish qoidalari
3. Sayohatlarni tashkil qilishning shakl va uslublari,
4. Sayohatchilarning turistik jihozlari.
5. Sayohat rahbarlariga qo'yiladigan talablar.

Foydalangan adabiyotlar:

1.R. Abdumalikov, T. Xoidorov «Turizm». -1988Y.

2.I. Zimin. Eksursiya turizm v rabote s detmi. -1930 y

3.I.G Fayzulin. Gigiyena sanitariya. Pervaya pomosh.

6 – MA’RUZA.

SAYOHATDA TURISTIK TURMUSH TADBIRLARI.

Fan: Turizm va uni o’qitish uslubikyati.

O’quv soati: 2 soat (ma’ruza).

O’quv mashg’ulotlari turi: ma’ruza; yangi mashg’ulotlarni mustahkamlash va o’rganish.

REJA:

1. Sayohatchilarning joy tanlashi.
2. Gulxan yoqish turlari (usullari).
3. Katta sayohatlarda bir kunlik ovqat miqdori.

Fanning nazariy (ma’ruza) mashg’ulotlari mazmuni va maqsadi.

Turizm turlari tarixi, rivojlanish bosqichlari
va pyedagogik ahamiyati

O`zbyekistonda turizmning rivojlanish tarixi. Rivojlanish bosqichlari.
Turizmni rivojlantirishga oid diryektiv hujjatlar.
Mashhur turistik marshrutlar.

Turizm turlarini bolaning yoshiga mos holda tanlash va o`tkazish

Turizm turlari: umumta’lim maktabi, o`rta maxsus kasb – hunar ta’lim muassasalari o`quvchilari, talabalari bilan turistik sayohatlarni ryejalashtirish va tashkil qilishning o`ziga xos xususiyatlari. Har bir sayrning rivojlanish bosqichlari va tarbiyaviy ahamiyati.

Turizm turlarini bolaning yoshiga mos holda tanlash va o`tkazish. O`quvchi va talabalarning yosh xususiyatlarini va jinsini hisobga olgan holda kichik, o`rta va katta mye’yordagi harakatlar, jismoniy mashqlarga taalluqli elyemyentlar mazmuni, tavsifi, tahlili.

O’qitish texnalogiyasi:

- O’qitish usullari: ma’ruza, instruktash, aqliy hujum.
- O’qitish shakllari: frontal, jamoaviy.
- O’qitish vositalari: ma’ruza matni, turizm jihozlar, jadvallar.
- O’qitish sharoitlari: auditoriya.
- Baholash va monitoring: og’zaki savol- javob, so’rov.

Pedagogik masalalar:

- Fanning masalalariva uning o'quv fanlar sistemasidagi o'rni va roli bilan tanishtirish ;
- O'quv faning tuzulmasi va tavsiya etilgan o'quv-metodik adabiyotlarni tasvirlash;
- Fan sohasidagi metodik va tashkiliy xususiyatlarini ochib berish, baholash shakli va muddatlari;
- Fan ma'ruzasi paytida o'qitish jarayonini tashkil qilishning umumiy bosqichlarini harakterlab berish va umumiy sxemasini tushuntirish;
- O'qitish texnalaogiyasini prerspektivasini harakterlab berish;

O'quv faoliyati natijalari:

- Fan ma'ruzasi masalalari, maqsadlari va nomlari shakllanadi;
- Fan sohasida metodik va tshkiliy xususiyatlari hamda baholash shakli va muddatlari aytiladi;
- Fan ma'ruzasida o'qitish jarayonini tashkil qilishniong umumiy sxemasini kengaytirib harakterlab beradi;
- Fanning asosiy tariflarini beradi;
- Nazariy bilimlarni to'liqligi, sistemaleligi va harakterliligini ochib beradi;
- Amaliy mashg'ulotlarni bajarishda o'rganilgan iboralar bilan ishlay oladi.

MA'RUZA MASHG'ULOTLARI UCHUN XRONOLOGIK KARTA

1-etap. O'quv mashg'ulotiga kirish (15 daqiqa)

a*) o'qituvchining faoliyati*: tayyorgarlikni tekshirish (konspektni mavjudligi, ishonchililik va aniqlik , davomat); kerakli materiallarni tarqatish (konspekt mavjudligi, tarqatma materialar); ma'ruza mavzusi va maqsadini aytish; o'quv mashg'ulotini rejasi; tayanch iboralar hamda adabiyotlar ruyxati bilan tanishtirish. Reyting nazorat tizimi va utkaziladigan J.B.,OB lar mezonlari bilan tanishtirish.

B*) talaba faoliyati*; o'quv joyini tayyorlash (talabalar soni, tashqi kurinishi, o'quv materiallari, va jihozlar), ma'ruza mavzusi va maqsadi bilan tanishish, o'quv materiallarini qabul qilishga tayyorlanish.

B) *O'tkaziladigan metodlar, shakllar,usullar*; instruktaj, frontal surov, topshiriqlar, mustaqil topshiriqlar, tarqatma kartochkalar.

2-etap. Asosiy qism (55 daqiqa)

A) *O'qituvchining faoliyati*; mavzuga kirish, ushbu mavzu bilan bog'liq

bo'lgan oldingi mavzularni yodga olish, ma'ruza matnini tarqatish va mavzu bilan tanishishni tavsiya etish hamda belgilash, birinchi reja buyicha ma'ruza o'qish, diktovat qilish va qo'shimcha materiallarga tushuncha berish, slayidlarni namoiyish etish va tushuntirish, tushunmagan savollarga aniqlik kiritish va javob berish. (barcha savolnomalar xudi shunday tashkil etilishi lozim).

B*) talaba faoliyati*; yangi mavzu bilan bog'liq bo'lgan oldingi mavzular bo'yicha bilimni mustaxkamlash, ma'ruzani diqqat bilan eshitish va yozib borish, har bir tayanch iboralarni aytish va yozib borish, savollar berish, muxokama etish.

B) *metodlar, shakllar, usullar*; frontal surov, alohida, blis- surov.

3-etap. Xulosa. (10 daqiqa).

A) *O'qituvchi faoliyati*; mavzu buyicha xulosa qilish, talabalar diqqatini mavzuga jalb etish, bajarilgan ishning muhimligini isbotlab berish, alohida talabalarni baholash,va rahbatlantirish, mavzuni maqsadga erishganligini tahlil etish, mustaqil ish uchun topshiriqlar berish.

B*) talaba faoliyati*; mavzuni tahlil etish, olingan tajriba va kunikma, texnologik bilimlarni mustaqil qo'llay bilish, o'z-o'zini baholay bilish, yo'l qo'yilgan xatolarni aniqlay bili shva tahlil etish, mustaqil topshiriqlarni bajarish.

B*) metodlar, shakllar, usullar*. Guruhlarda o'zaro ishlash, topshiriq kartochkalarni tahlil etish va x.z.

Tayanch iboralar:

Chayla, quduq, taygalik, o'tin taxlash ehtiyotkorlik, xar -xil qoziqlar.

6 – MA'RUZA MATNI.

SAYOHATDA TURISTIK TURMUSH TADBIRLARI.

Sayohatchilar marshrut davomida kulay kelgan joylarda to'xtab, dam olib, ovqatlanib, xatto tunab xam ketaveradilar. Shuningdek, zarur bo'lgan paytlarda aholi yashaydigan punktlarda, maktab, kolxoz klubida, joylarla to'xtash, tunash mumkin. Bunday hollarda mahalliy kishilar bilan aloqa bog'lash, o'zaro kelishish zarur. Hovli yoki maktablarda tunaganda davlat mulkini extiyot qilish, mahalliy kishilarga yordam berish choralarini ko'rish lozim.

Chodirlarni o'rnatishda mahalliy sharoit, ya'ni daraxtlar, toshlar va xokazolardan unumli foydalanish kerak. Chodirlarni bir-biriga yaqin va qator qilib qurish kerak.

Chodirlarni joylashtirish va uniig atrofida o'tirish, ovqatlanish, o'yin tashkil qilish, gulxan yoqish kabi tadbirlarni faqat gruppa rahbarining ruxsati yoki ko'rgazmasi . bilan bajarish sayohatning mazmunli bo'lishini ta'minlaydi.

Turistlarnint gulxan yoqish tajribalari ko'p. Gulxan yoqish usullari xilma-xil. Ular

ichida "kapa" usuli keng qo’llaniladi, bunda shoxlar katta-kichik xajmda (30-50 sm) sindirilib, avval kichiklari yondiriladi. Gulxanning yorug’ligi chodirlarga tushishi, o’tinlarning ko’mirsiz bo’lib yonishi uchun yog’ochlar ustma-ust, tikroq holda qalanadi.

Gulxan yokishning "qudo’q" usuli xam mavjud. Bunda yog’och va shoxlar kichik g’o’lachalar shaklida (30-40 sm) kesiladi va, avvalo, kichik shoxlarni kvadrat shaklida oraliqdarini ochib, ustma-ust qo’yiladi, alanga kuchaygan. yirikroq shohlar qalanadi. Ana shu usulda yoqiladigan gulxan alangasi o’rtadan to’p bo’lib ko’tariladi va atrofni yaxshi yoritadi, hatto gulxan ustida choy qaynatish imkoni xam bo’ladi. "Taygalik" gulxani ko’pincha yirik va uzun shoxlar, bolorlardan yoqadi (yog’ochlar uzunligi 2-3 m). Bu katta alanga beradi va kapa gruppaga ovqat tayyorlash, xo’l kiyimlarni quritishga mo’ljallangandir.
"Nodya" usulida yoqiladigan gulxanda yer ozroq kavlanadi, uning bir tomoni pana qilinadi.

Chukurgacha avval cho’g’ solinib, keyin ustiga uncha katta bo’lmagan g’o’lacha-lar (50-60 sm) juft shaklda ko’yiladi.

Baxor yoki yoz vaqtdagi tog’ sayohatlarida yomg’ir yog’ishi, qattiq shamol esishi mumkin. Shu sababdan gulxan joyini tanlash katta ahamiyatta ega. Gulxanni devor yaqini yoki panaroq joyda, chodirdan uzoqrokda tashkil kilish kerak. Shuningdek, gulxan alangasi, uchqunlar quruq xashaklarga tushmasligi uchun gulxan atrofini tozalash kerak. Ehtiyot sharti bilan gulxan yaqinida har ehtimolga qarshi suv to’ldirilgan chelaklar, xo’l o’tlar saqlanishi kerak.

Navbatchilar gulxan yokish, ovqat pishirish, barcha turistik jixozlarni o’z o’rnida turishi uchun javobgardirlar. Navbatchilarni xar 1-2 soatda almashtirish zarur.

Katta sayohatlarda bir kunlik ovqat miqdori (bir kishiga gramm hisobida)

№	Oziq-ovkatlar nomi	Mikdori
1.	Non (oq va qora) Qo’ritilgan non (suxari)	400 – 600 250 – 350
2.	Ushoq, yoki lapshadan qilingan mahsulot (grechixa, guruch, bug’doy no’xat, lapsha, rojki va boshqalar)	200 – 220
3.	Shqrva uchun tayyorlangan mahsulotlar, quruq mevalar	40 – 50
4.	Konservalangan go’shtlar	100 – 130
5.	Kolbasa mahsulotlari	50 – 80
6.	Sariyog’ (eritilgan yog’)	50 – 80
7.	Sut (quyultirilgan sut)	50 – 80
8.	Pishloq	30 – 40
9.	Shakar (qand) nordon konfetlar	130 – 150
10.	Tuz maxsus ichimliklar (choy, kofe, kisel va hakazo)	40 – 60

Turistik poxodlarda ovqatlanish

Sayoxatlarning turi, muddati va katnashchilarning yoshiga qarab, har bir kishiga sarflanadigan oziq-ovqatlar kaloriyasi va uning miqdori avvaldan hisoblab chiqilishi zarur. Buning uchun kuyidagi javaldan foydalanish mumkin.

№	Oziq – ovqatlar nomi	Hazm qilinuvchi moddalar soni (100 gr. ovqatda gramm hisobida)			Kaloriyalar soni (100 gr. ovqatda)
1.	Dimlangan go’sht	25,0	12,8	0,5	223
2.	Dimlanagan cho’chqa go’shti	13,4	27,8	0,4	315
3.	Quyultirilgan	7,1	8,6	54,9	334
4.	Shakarli qaymoq	8,1	18,5	46,6	196
5.	Quruq sut	27,1	24,6	25,8	480
6.	Qora non	4,7	0,8	39,2	187
7.	Bug’doy unidan qilingan qattiq non (suxari)	10,5	1,2	68,5	335
8.	Shakar	-	-	98,9	406
9.	Grechixa ushog’i (yormasi)	8,6	2,3	62,4	312
10.	Manna yormasi	9,5	0,7	70,4	334
11.	Arpa yormasi	6,3	1,2	66,2	310
12.	Suli yormasi	8,9	5,9	59,8	336
13.	Suk yormasi	8,2	2,2	63,8	316
14.	Guruch	6,4	0,9	72,0	330
15.	Makaron	9,6	0,8	71,2	338
16.	No’xat	15,2	2,1	49,3	286
17.	Yarim quritilgan kol	14,5	31,1	-	349
18.	Quritilgan kolbasa	18,9	36,4	-	420
19.	Cho’chqa yog’i	1,8	78,6	-	420
20.	Sariyog’	0,5	79,3	0,5	742
21.	Eritilgan yog’	-	94,1	-	875
22.	Pishloq	19,2	27,0	3,4	348
23.	Tuxum urpog’i	49,9	34,2	-	523

Nazorat uchun savollar:

1. Gulxan yoqish turlari.
2. Sayohatga tayyorgarlik ko’rishda oziq-ovqatlarning miqdori.
3. Chodir o’rnatiщ qoidalari.
4. Sayohatda o’z-o’zini nazorat qilish qoidalari.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Abdumalikov R., Xoldorov T. Turizm. -Toshkent: «o'qituvchi» -1988 y
2. Fayzulin I.G., Gigiyena sanitariya pervaya pomosh 1960 god.
3. Abdumalikov R., Xoldorov T., Davrinov V. Turizm. O'zbekistan davlat jismoniy madaniyat instutining nashriyot bo'limi, 1997 y.

7- MA'RUZA.

JAROHATGA BIRINCHI YORDAM KO'RSATISH.

Fan: Turizm va uni o'qitish uslubikyati.

O'quv soati: 2 soat (ma'ruza).

O'quv mashg'ulotlari turi: ma'ruza; yangi mashg'ulotlarni mustahkamlash va o'rganish.

R E J A :

1. Turistlarga birinchi tibbiy yordamni ko'rsatish.
2. Havfli xashorat yoki ilon chaqqanda birinchi tibbiy yordam.
3. Sayohatchilarda zaruriy dori-darmonlar.

Fanning nazariy (ma'ruza) mashg'ulotlari mazmuni va maqsadi.

Turizm turlari tarixi, rivojlanish bosqichlari
va pyedagogik ahamiyati

O`zbyekistonda turizmning rivojlanish tarixi. Rivojlanish bosqichlari.
Turizmni rivojlantirishga oid diryektiv hujjatlar.
Mashhur turistik marshrutlar.

Turizm turlarini bolaning yoshiga mos holda tanlash va o`tkazish

Turizm turlari: umumta'lim maktabi, o`rta maxsus kasb – hunar ta'lim muassasalari o`quvchilari, talabalari bilan turistik sayohatlarni ryejalashtirish va tashkil qilishning o`ziga xos xususiyatlari. Har bir sayrning rivojlanish bosqichlari va tarbiyaviy ahamiyati.

Turizm turlarini bolaning yoshiga mos holda tanlash va o`tkazish. O`quvchi va talabalarning yosh xususiyatlarini va jinsini hisobga olgan holda kichik, o`rta va katta mye'yordagi harakatlar, jismoniy mashqlarga taalluqli elyemyentlar mazmuni, tavsifi, tahlili.

O'qitish texnalogiyasi:

- O’qitish usullari: ma’ruza, instruktash, aqliy hujum.
- O’qitish shakllari: frontal, jamoaviy.
- O’qitish vositalari: ma’ruza matni, turizm jihozlar, jadvallar.
- O’qitish sharoitlari: auditoriya.
- Baholash va monitoring: og’zaki savol- javob, so’rov.

Pedagogik masalalar:

- Fanning masalalariva uning o’quv fanlar sistemasidagi o’rni va roli bilan tanishtirish ;
- O’quv faning tuzulmasi va tavsiya etilgan o’quv-metodik adabiyotlarni tasvirlash;
- Fan sohasidagi metodik va tashkiliy xususiyatlarini ochib berish, baholash shakli va muddatlari;
- Fan ma’ruzasi paytida o’qitish jarayonini tashkil qilishning umumiy bosqichlarini harakterlab berish va umumiy sxemasini tushuntirish;
- O’qitish texnalaogiyasini prerspektivasini harakterlab berish;

O’quv faoliyati natijalari:

- Fan ma’ruzasi masalalari, maqsadlari va nomlari shakllanadi;
- Fan sohasida metodik va tshkiliy xususiyatlari hamda baholash shakli va muddatlari aytiladi;
- Fan ma’ruzasida o’qitish jarayonini tashkil qilishniong umumiy sxemasini kengaytirib harakterlab beradi;
- Fanning asosiy tariflarini beradi;
- Nazariy bilimlarni to’liqligi, sistemaleligi va harakterliligini ochib beradi;
- Amaliy mashg’ulotlarni bajarishda o’rganilgan iboralar bilan ishlay oladi.

MA’RUZA MASHG’ULOTLARI UCHUN XRONOLOGIK KARTA

1-etap. O’quv mashg’ulotiga kirish (15 daqiqa)

a*) o’qituvchining faoliyati*: tayyorgarlikni tekshirish (konspektni mavjudligi, ishonchililik va aniqlik , davomat); kerakli materiallarni tarqatish (konspekt mavjudligi, tarqatma materialar); ma’ruza mavzusi va maqsadini aytish; o’quv mashg’ulotini rejasi; tayanch iboralar hamda adabiyotlar ruyxati bilan tanishtirish. Reyting nazorat tizimi va utkaziladigan J.B.,OB lar mezonlari bilan tanishtirish.

B*) talaba faoliyati*; o’quv joyini tayyorlash (talabalar soni, tashqi kurinishi,

o'quv materiallari, va jihozlar), ma'ruza mavzusi va maqsadi bilan tanishish, o'quv materiallarini qabul qilishga tayyorlanish.

B) *O'tkaziladigan metodlar, shakllar,usullar*; instruktaj, frontal surov, topshiriqlar, mustaqil topshiriqlar, tarqatma kartochkalar.

2-etap. Asosiy qism (55 daqiqa)

A) *O'qituvchining faoliyati*; mavzuga kirish, ushbu mavzu bilan bog'liq bo'lgan oldingi mavzularni yodga olish, ma'ruza matnini tarqatish va mavzu bilan tanishishni tavsiya etish hamda belgilash, birinchi reja buyicha ma'ruza o'qish, diktovat qilish va qo'shimcha materiallarga tushuncha berish, slayidlarni namoiyish etish va tushuntirish, tushunmagan savollarga aniqlik kiritish va javob berish. (barcha savolnomalar xudi shunday tashkil etilishi lozim).

B*) talaba faoliyati*; yangi mavzu bilan bog'liq bo'lgan oldingi mavzular bo'yicha bilimni mustaxkamlash, ma'ruzani diqqat bilan eshitish va yozib borish, har bir tayanch iboralarni aytish va yozib borish, savollar berish, muxokama etish.

B) *metodlar, shakllar, usullar*; frontal surov, alohida, blis- surov.

3-etap. Xulosa. (10 daqiqa).

A) *O'qituvchi faoliyati*; mavzu buyicha xulosa qilish, talabalar diqqatini mavzuga jalb etish, bajarilgan ishning muhimligini isbotlab berish, alohida talabalarni baholash,va rahbatlantirish, mavzuni maqsadga erishganligini tahlil etish, mustaqil ish uchun topshiriqlar berish.

B*) talaba faoliyati*; mavzuni tahlil etish, olingan tajriba va kunikma, texnologik bilimlarni mustaqil qo'llay bilish, o'z-o'zini baholay bilish, yo'l qo'yilgan xatolarni aniqlay bili shva tahlil etish, mustaqil topshiriqlarni bajarish.

B*) metodlar, shakllar, usullar*. Guruhlarda o'zaro ishlash, topshiriq kartochkalarni tahlil etish va x.z.

Tayanch iboralar:

Qo'l, oyoq, bel, kalla, ilon, xashorat, qon ketiщ, dori-darmonlar, jgut, jarohatlanganni olib yurish.

7- MA'RUZA MATNI.

JAROHATGA BIRINCHI YORDAM KO'RSATISH.

Sayohatlar jarayonida o'kuvchilar kasallanishi, yiqilib shikastlanishi mumkin. Bunday hollarda turistlarga birinchi medisina yordami ko'rsatish tartib va qoidalarini bilishlari kerak va amalda qo'llashlari talab etiladi.

1. Kuyganda uni tez o'chirish chorasini ko'rish kerak. Buni uchun kiyimlarni tezda yechish, suvga botirish, tuproq yoki qum bilan ishqalash zarur. Biron bir joyni kuydirib olganda usha joyni 10-15 minut sovuq suvda botirib turush tavsiya qilinadi.

Undan keyin dokani namlab, spirt yoki margansovka surtib, bog'lab qo'yish kerak. Birinchi - ikkinchi darajali kuyishlarda terini sulfidin emulsiya dorisi bilan moylash va tez oradagi vrachga murojaat qilish zarur. Tunash paytlarida o'tkir, uchli (bolta, pichoq, qoziq, tosh va boshqalar) narsalarga urilish va undan yaralanishlar yuz beradi. Bunday xollarda yaralangan joyni yuvish, yod surtish va uning ustiga streptosid kukunini sepib yara ustini plastir bilan yopishtirib ko'yish mumkin.

Yaralanish natijasida qon to'xtovsiz ketgan takdirda qon tomirini (arteriya) mahkam bosish kerak.

Qon otilib chiqishi susaymagan paytlarda yaraning yuqoriroq qismidan qattiq bog'lash zarur bo'ladi. Yaralangan joy jgut bilan bog'langan xolda, 1-2 soat turishi mumkin. Qon to'xtamagan holda 3-4 minut bo'shatib, keyin yana qattiq bog'lash kerak.

Oshqozon zaxarlanganda, uni yuvish, ya'ni bir necha stakan iliq suvga soda solib ichish, to qayt qilib tashlamaguncha davom ettirish, bu xolni bir necha marta takrorlash kerak. So'ng parhyezga qattiq rioya qilish zarur.

Yiqilishlar natijasida oyoq va qo'lning eti ezilishi, shilinishi mumkin. Bunday hollarda zararlangan joyga yod ko'yib surish, sovuq (muz) bilan kompress qilish kerak. Undan keyin qattiroq bog'lab ko'yish tavsiya etiladi.

Bo'g'inlarning cho'zilishi va uzilishi qattiq og'riq bilan seziladi. Keyin u joy shishishi, qimirlatganda botirilgan bint yoki uning o'rnini bosadigan biror narsa bilan bog'lab qo'yish kerak.

Tirsak yelka, tizza va oyoq bo'g'inlaridan suyaklarnqng chiqishi, qattiq og'riq turib, xarakat qilish mumkin bo'lmay qoladi. Bunday paytlarda bo'g'inlarni o'z joyiga solish uchun ko'l (oyoq) ni ushlab tortish, sekinlik bilan joylashtirish talab qilinadi. Bo'g'inlar o'z joyiga tushgandan keyin, shina bidan bog'lab qo'yish kerak.

Qo'l yoki oyoq suyaklari singanda ham xuddi chiqqandagidek qilib shinalar bilan qo'shib bog'lash, og'riqni qoldiradigan dori berish va tezda vrachga yuborish shart.

Ayrim hollarda bo'g'inlarning chiqishi, suyaklarning sinishi yoki qattiq urilishi natijasida turistlar hushdan ketishi, esankirashi mumkin. Bunday hollarda bemor yotqizilishi, bosh oyoqqa nisbatan pastroq qo'yilishi lozim. Kiyim tugmalari yechilishi kerak. Bemor hushiga kelgach, achchiqroq choy, kofe va yurakka malham bo'ladigan dori berish lozim.

Turistlar extiyotsizlik natijasida o'tlar, shohlar, butalar orasida yotgan ilonni ko'rmasligi va uni bosib o'tib ketishlari mumkin. Shu sababli qahr-g'azabga to'lgan ilonlar, albatta, chaqishga intiladi, «o'ch oladi». Dam olish yoki o'tirish joyida to'satdan ilonga ko'z tushsa, u qochmasa, bunday hollarda cho'p yoki tayoq yordami bilan uni ilib olib, uzoqroqqa eltib tashlash kerak. Agar ilon chaqqanligi tezda sezilsa, birinchi navbatda, o'sha joyini so'rib tashlash kerak. Qon aralash zaxarli og'izdan tezda tuflab tashlash lozim. Agar og'izda yara izi bo'lsa boshqa kishi so'rishi kerak. Chaqqan joyning yuqoriroq joyidan mahkam qisib, shina ko'yib bog'lash kerak va zudlik bilan vrachga murojaat qilish lozim. Birinchi yordam ko'rsatilishda bemorga suyuq va issiqroq ichimlik, ovqat yegizish tavsiya etiladi. Chunki zahar suyuqliklarga aralashib, o'z kuchini kamaytiradi. Siydik va oshqozon yo'llari orqali zahar chiqib ketishi mumkin.

Tajribaga ko'ra, ilon chaqqan joyni ortiqcha qisib bog'lash (ayniqsa, jgut bilan)

mumkin emas. Chunki zahar, qon tomirlari bilan emas, balki limfa suyuqliklari orqali tarqaladi. Shuningdek, chaqqan joyni kuydirish yoki kesib tashlash xam kutgandagidek natija bermaydi. Chunki kuydirganda ilon chaqqan joy zararlanishi, yiringlab ketishi natijasida tezda og'ir ahvolga tushib qolish mumkin. Chaqqan joyni kesib tashlash esa juda xavfli. Qonni to'xtata olmaslik natijasida bemor og'ir sharoitga tushib qolishi mumkin. Zahar qonni suyultirishini yodda saqlash kerak.

Turistik sayohatlar jarayonida turli sabablarga ko'ra dorilar zaruriyatligi uchraydi. Shuning uchun turistlar gruppasidagi aptechkalarda quyidagi dorilar bo'lishi shart.

1. Gidrokortizon mazi 15g. 2 tyub
2.«Betiol» svechey 10 dona
3.Yashil brilliant 50 g
4.Analgin (0,5 tabletkali) 10 dona
5.Amidopirin (0,5 tabletkali) 10 dona
6.Dedalon (tabletkali) 10 dona
7.Enteroseptol (tabletkada) 20 dona
8.Noshpa (tabletkada) 20 dona
9.Karbolen (tabletkada) 10 dona
10. Asetileilinnovaya kislota (0,5 tab) 10 dona
11. Dimedrol (0,05tabletkali) 10 dona
12. Sulfaten (0,2 tabletkali) 20 dona
13. Shpris metall idishga solingan(5ml) 1 dona
14. Shpris ignalari. 6 dona
15.Pipetkalar 2 dona
16.Bintlar 14x7 2 dona
17.Bintlar 10x5 3 dona
18.Bintlar 7x 5 3 dona
19.Paxta-doka paketlar 15 x 5, 30 x 8 8 dona
20.Bakteriyalarga qarshi plastirlar 1 korobka
21.Kompresslash paxtasi 150,0

Aptechkaning umumiy og'riligi 1,5- 2 kg bo'ladi.

Nazorat uchun savollar:

1. Sayohatlarda birinchi tibbiy yordam ko'rsatish usullari.
2. Sayohat davomida birinchi tibbiy yordam ko'rsatish.
3. Sayohat aptechkalaridagi dori-darmonlar.
4. Sun'iy nafas oldirish usullari.

Foydalanilgan adibiyotlar:

1.Abdumalikov R., Xoldorov T. Turizm. -Toshkeyt: O'qituvchi, -1988 y.

2.Fayzulin I.G. Gigiyena sanitariya pervaya pomosh. I960 god.

3.Abdumalikov R., Xoldorov T., Davrinov V. Turizm. O'zbekistan davlat jismoniy madaniyat institutining nashriyot bo'limi. 1997 y.

Turizm fani bo'yicha (glotsariy) atamalar.

1. *Turistik poxod* - jamoa bo'lib uyushtiriladigan sayr-sayohat.
2. *Turistik texnika* - sayohatga nazariy va amaliy tayyorgarlik kuri shva amaliyotda qo'llash;
3. *Turistik taktika* - nazariy va amaliy urganilgan bilim va kunikmalarni amalda qo'llay olish;
4. *Turizm so'ziga ta'rif* - lotin tilidan olingan bo'lib, «Tur» (belgi) urnatish yoki cho'qqiga chiqqanligini bildirish uchun biron-bir belgi(yozuv, byust, haykal va x.k.)qoldirishnibildiradi.;
5. *Turizmning ommaviyligi* - aholini barcha tabaqalarini ommaviy ravishda sayr-sayohatga jalb etish;
6. *Sayr qilish* - keng ommaga qo'lay bo'lganpiyoda yurish, velosiped, qayiq va boshqa vositalar yordamida sog'liqni yaxshilash, organizmni chiniqtirish maqsadida uyushtiriladigan qisqa muddatli ommabop turizm formasidir.
7. *Ekskursiya* - kollektiv ravishda biron-bir ob'ektga (muzey, stadion, qurilish, urmon va h.k) ilmiy qidiruv yoki o'quv maqsadida umumiy madaniy rivojlanish uchun o'tkaziladigan tadbir;
8. *Agitatsiya* - targ'ibot sayyohatlari bo'lib, ijtimoiy-siyosiy yoki sport anjumanlariga bag'ishlnib utkaziladi. Uning maqsadi keng ommani sayohatga jalb etishga qaratilgan bo'ladi;
9. *Palatka* - chodir yoki dam olish , uxlash uchun qo'llaniladigan uy vazifasini bajaruvchi qo'rilma;
10. *«Qo'duq» usuli* - olov yoqishning uziga xos bir turi tushuniladi;
11. *Jgut* – qon ketayotganda qonni bog'lab tuxtatish uchun qo'llaniladigan rezinkali moslama;
12. *Kompas* - tamonlarni aniqlash maqsadida sayohatlar davomida qo'llaniladigan turistik vosita;
13. *Topografiya* - er va uning tuzilishini planli ravishda aks ettirishga aytiladi;
14. *Ryukzak*- sayohatchilarning shaxsiy jixozlarini solib olib yuriladigan vosita;
15. *Durbin* - uzoqni kurish uchun qo'llaniladigan asbob;
16. *Turizm* - sayohat degan ma'noni anglatadi yoki keng ma'noda harakatda bo'lish tushuniladi.

FOYDALANILADIGAN ASOSIY DARSLIK VA O`QUV QO`LLANMALAR RO`YXATI

Asosiy darslik va o`quv qo`llanmalar

1. Xoldorov T., Tulyenova X.B Turizm va uni o`qitish myetodikasi. T.: 2007.
2. Abdumalikov R., Dauryenov E.Yu. Turistik poxodlarni tashkil qilish. Jizzax. 1996 y
3. Dauryenov E.Yu., Turistik sayrlarni tashkil qilish. T. O`zDJTI. 1995.
4. Abdumalikov R., Xoldorov T. Turizm T.: O`qituvchi. 1999.
5. Abdumalikov R., Xoldorov T. Turizm T.: O`qituvchi. 1988.

Qo`shimcha adabiyotlar

1. Ratsyek V. O`rta osiyo yo`llari bo`ylab. T.: 1976.
2. Kolbintsyev A.. Farg'ona vodiysi bo`ylab. T.: 1983-1985.
3. Kuchyeryavix V. Faisk tog'lar bo`ylab sayoxat joylari. T.: 1979-1980.
4. R.Abdumalikov. Sayohat sahifalari. T.: 1985.
5. www.mbs-multimedia.ru - Uzbyekistan
6. www.kemsusport.narod.ru